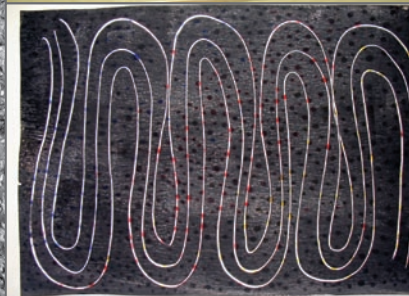
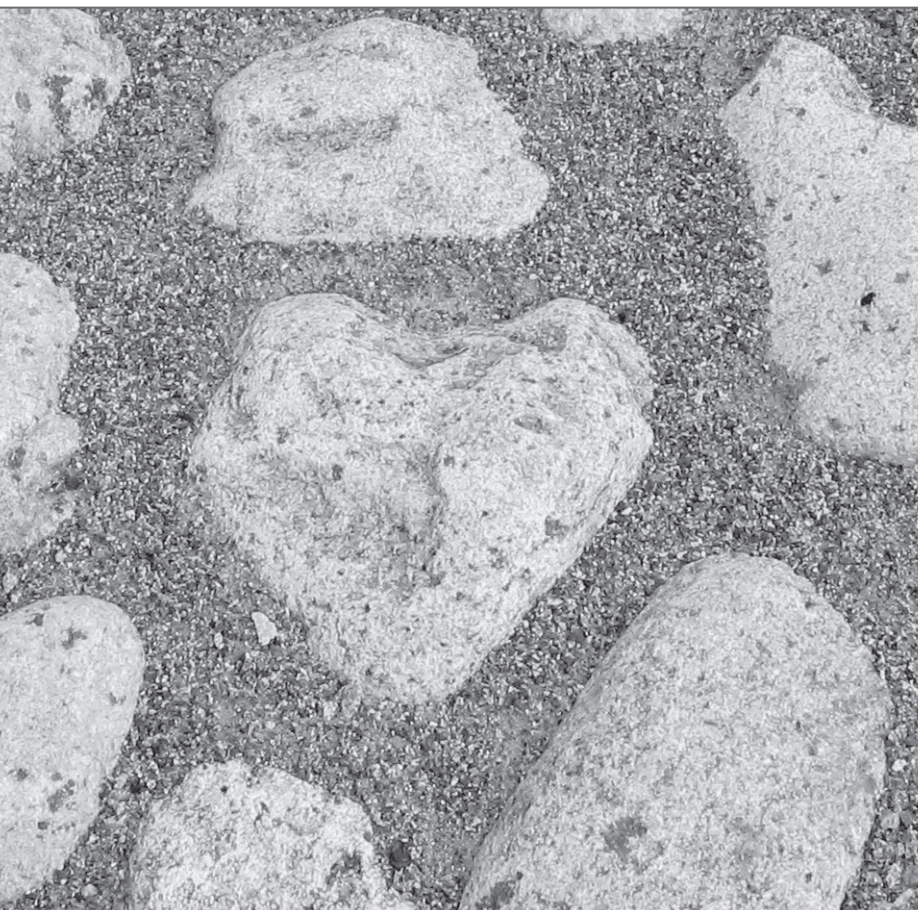
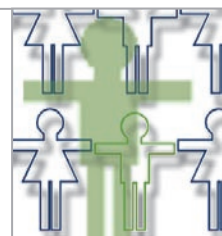

OVI – Oppimisen Välineet Itsenäistyen

Raportti OVI-oppimiskuntoutusmallin kehittämisestä Lahdessa

Mirja Heikkinen (toim.)

OVI

– Oppimisen Välineet Itsenäistymen

Raportti OVI-oppimiskuntoutusmallin kehittämisestä Lahdessa

Mirja Heikkinen (toim.)

Worth the Work -projekti

Hämeen ammattikorkeakoulu, ammatillinen opettajakorkeakoulu

Kiipulan ammatillinen aikuiskoulutuskeskus

Mirja Heikkinen (toim.)
OVI – Oppimisen Välineet Itsenäistyneen
Raportti OVI-oppimiskuntoutusmallin kehittämisestä Lahdessa

ISBN 951-784-268-6
ISSN 1795-4266
HAMK Ammatillisen opettajakorkeakoulun julkaisuja 3/2005

JULKAISIJA – PUBLISHER
Hämeen ammattikorkeakoulu
PL 230
13101 HÄMEENLINNA
puh. (03) 6461
faksi (03) 646 4259
julkaisut@hamk.fi
www.hamk.fi/julkaisut

Ulkoasun suunnittelu ja taitto: HAMK Julkaisut / Minna Ruusunen
Kannen kuvat: Mirja Heikkinen, OVI-oppijat

Painopaikka: Saarijärven Offset Oy, Saarijärvi

Tämän teoksen kopioiminen on tekijänoikeuslain (404/61, muut. 897/80) ja valokuvauslain (405/61, muut. 898/80) sekä Suomen valtion ja Kopiosto ry:n tekemän sopimuksen mukaisesti kielletty.

Hämeenlinna, helmikuu 2005

Sisällysluettelo

Esipuhe	5
Petteri Ora & Pirjo Lampinen	
Worth the Work – Jokainen ihminen on työn arvoinen 2001–2005.....	7
Projektin idea ja tavoitteet	7
Toiminta projektissa	8
Tuotteet ja hyödynsaajat.....	9
Petteri Ora	
Worth the Work Lahdessa.....	11
Oppimisen valmennuksen kehittämisestä.....	12
Kohti oppimisen ohjaavaa kuntoutusta	13
Lähteet.....	15
Mirja Heikkinen	
OVI – vastaus oppinnollisen kuntoutuksen paikalliseen haasteeseen.....	17
Ovelta ovelle	17
Kuka on OVI -oppija?	20
Toisen OVI-ryhmän ohjauksen perusrungosta ja käytetyistä menetelmistä	21
Palautteesta ja ohjauksesta saadusta hyödystä.....	24
Pohdiskellen kohti uusia OVla.....	27
Kirjallisuutta	29
Maarit Laitinen, Katri Rantanen & Taina Platan	
Kuntouttava työtoiminta Lahdessa: asiakas- ja hallintönäkökulmaa	31
Aktivointisuunnitelma ja kuntouttava työtoiminta	31
Lahden tilanne.....	33
Työtoiminnan ohjaus ja asiakkaat.....	34
Miten asiakkaat valikoituvat?	35
WtW-projekti ja ryhmätoiminta	37
Jatkuvuus	39
Lähteet.....	40

Pirjo Savolainen

Kuntouttava työtoiminta – viimeinen oljenkorsi vai ponnahtuslauta

tulevaisuuteen?	41
Räätälin työtä	42
Työntekijä rinnallakulkijana.....	43
Asiakkaan kohtaaminen	44
”Ryppästä ryhmäksi”	45
Usko itseen – onnistumisen avain	46
Kantavatko siivet uusilla poluilla?	46
OVI-kuntoutus asiakkaan kuntoutuspolulla	47
Lähteet.....	48

Seija Haapasalo

Oppimisvaikeudet kuntoutuksen haasteena	49
Oppimisvaikeuksien ilmeneminen	50
Lukemisen ja kirjoittamisen vaikeus	51
Tarkkaavaisuushäiriöt.....	53
Sosiaalinen häpeä	53
Mitä apua? Mistä apua?	54
Kuntoutuksen vanhoja ja uusia muotoja	57
Oppimisvaikeus on myös opiskelun hidaste	59
Kirjallisuutta	60

Taru Kivi

Oppimistaitojen ohjaaminen – ydinpätevyys oppimisen pohjaksi	63
Oppimistaidot ydinpätevytenä	63
Oppiminen ja muisti	64
Ajattelun taidot voi oppia	64
Sisäinen malli	65
Älykkyys aivojen muovautumiskyvyn tulos	66
Tiedon käsittelyn taitojen opetusohjelma.....	66
Lähteet.....	68
Liite 1	69

Seija Kallioniemi

Erilainen oppija asiakasprosessissa	71
Toiminta-alue	71
Asiakasrakenne	71
Tiivis verkostoyhteistyö.....	72
Haasteellinen työ	73

Artikkeleiden kirjoittajat	75
---	-----------

Esipuhe

*"Uuteen maailmaan matkalta, ovi aukeaa meille joka paikkaan,
minne itse haluamme mennä!"*

Se, miten näemme ja koemme maailman ja sen olennot, heijastuu välittyen kaikkiin tekoihimme ja toimiimme, kohtaamisiimme, siihen, mitä pidämme arvokkaana ja lisäämisen arvoisena. OVI-kuntoutus nojaa ihmiskuvaan ja arvoihin, joiden mukaan ihmisarvo on perusarvo – se on arvo sinänsä, eikä se katoa missään olosuhteissa.

Jokainen ihminen on erilainen asiakas ja oppija. Me olemme uniikkeja, ainutlaatuisia omine lahjoinemme, kykyinemme, puutteinemme ja heikkouksinemme. Yksi on hyvä yhdessä ja toinen toisessa. Jokainen ihminen on näin ollen myös työn arvoinen. Tähän haasteeseen on lähdetty Lahdessa vastaamaan Worth the Work -projektin ja yhteistyökumppaneiden kanssa OVI-kuntoutuskokeilulla.

OVI-kuntoutuskokeilun ympärille koottu artikkelikokoelma koostuu WtW-projektin lyhyestä esittelystä, OVI-prosessin kuvauksesta ja erilaista asiakas-, ohjaus- ja tutkimustyötä tekevien asiantuntijoiden artikkeleista. Artikkelikokoelman tavoitteena on tuoda esille erityistä tukea oppimisessaan ja muussakin elämässään tarvitsevien asiakkaiden kuntoutuksen ja ohjauksen monimuotoisia palvelutarpeita, sekä uusien ratkaisumallien esitleminen.

Kuntouttavan työtoiminnan näkökulmaa valotetaan kahdessa artikkelissa: aluksi asiaa tarkastellaan palvelun ostajan, Lahden kaupungin näkökulmasta ja sen jälkeen palvelun tuottajan eli Päijät-Hämeen sosiaalipsy-

kiatrisen säätiön näkökulmasta. Seija Haapasalo Kuntoutussäätiöltä tarkastelee artikkelissaan oppimisvaikeutta, sen tunnistamista ja kuntouttamista. Uusi aivotutkimus antaa uskoa aivojemme muovautuvuudesta ja laaja-alaisesta oppimiskyvystä, mikä puolestaan painottaa oppimaan oppimisen taitojen tärkeyttä. Taru Kivi pohtii artikkelissaan tätä esitellen yhden laaja-alaisesti kognitiivisia taitoja harjoittavan ohjelman: Instrumental Enrichmentin. Lopuksi Päijät-Hämeen työvoimatoimiston nuorten yksikön johtava työvoimaneuvoja Seija Kallioniemi kertoo erilaisen oppijan tarpeista työvoimahallinnon asiakasprosessissa.

Kiitos kaikille artikkelin kirjoittaneille asiantuntijoille ja yhteistyökumppaneille. Kiitos myös kaikille OVI-oppijoille. Ilman teidän panostustanne kuntoutuskokeilu ei olisi mahdollistunut. Teidän avoimesti ja rehellisesti esille tuomanne kokemukset, tarpeet ja toiveet ovat olleet se lähde, josta olemme yhteistuumin voineet ammentaa kuntoutuskokeilun tarvitseman ravinnon. Kannen Vedic Art -kuvat ovat teidän kätenne jälkeä ja kunkin luvun alussa olevat sitaatit on poimittu teidän palautteistanne.

Kirjoitusprosessin aikana olen saanut arvokasta ja rakentavaa palautetta WtW-tiimiltäni, tästä ja kaikesta muusta julkaisutyöhön liittyvästä tuesta iso kiitos kaikille työystävilleni.

Lahdessa 8.11.2004

Mirja Heikkinen

Petteri Ora & Pirjo Lampinen

Worth the Work – Jokainen ihminen on työn arvoinen 2001–2005

Projektin idea ja tavoitteet

Worth the Work - jokainen ihminen on työn arvoinen, on kansainvälinen EQUAL-hanke, jossa kehitetään ammatillisen koulutuksen ja erityistyöllistymisen koulutus-, ohjaus- ja palvelukäytäntöjä. Erityisesti huomiota kiinnitetään erityistukea tarvitsevien koulutus- ja työllistymispolkujen siirtymävaiheiden onnistumiseen.

WtW-projektin tavoitteena on

- levittää erityisopetuksellista osaamista ammatillisessa koulutuksessa ja sen verkostoissa,
- kehittää erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden työllistymisvalmiuksia tukevia opetus- ja ohjauskäytäntöjä,
- rakentaa alueellisen yhteistyön malleja erityistyöllistymisen tueksi,
- toteuttaa kansainvälisten kumppaneiden kanssa yhteistä koulutusta, tehdä tutkimusyhteistyötä, opintomatkoja ja henkilövaihtoja.

Projektin kansainväliset kumppanit tulevat Belgiasta, Hollannista ja Tshekistä. Neljän maan yhteisen projektikumppanuuden nimi on Opportunity 4eU ja sen keskeiset teemat ovat empowerment ja itseohjautuvuus opettamisessa, ohjauksessa ja asiakastyössä.

Toiminta projektissa

Projektin toteutuksessa yhdistyvät yhteinen osaaminen ja erilaiset tarpeet kansainvälisellä, kansallisella, paikallisella ja alueellisella tasolla. Kansallisen projektikumppanuuden muodostavat Hämeen ammattikorkeakoulu, ammatillinen opettajakorkeakoulu (HAMK), Kiipulan aikuis-koulutuskeskus ja ammattiopisto, Invalidisäätiön Keskuspuiston ammattiopisto, VATES-säätiö, Epilepsialiitto ja arvioinnista vastaava Net Effect Oy. Käytännön kokeilutyö on toteutettu Lahden, Forssan, Hämeenlinnan seudun ja pääkaupungin seudun alueilla.

HAMK Ammatillinen opettajakorkeakoulu kehittää ammatillisten erityisopettajien ja opinto-ohjaajien opetus- ja toteutussuunnitelmia siten, että työllistyminen nousisi oppilaitoksissa opetuksen ja ohjauksen tärkeäksi päämääräksi. Tämä tapahtuu esim. suuntaamalla erityisopettaja ja opinto-ohjaaja - opiskelijoiden oppimistehtäviä alueelliseen verkostotyöhön keskittyväksi ja tuomalla lähiopetukseen teemoiksi työllistymiseen liittyviä aihekokonaisuuksia. Projektiin osallistuvat kaikki v. 2002–2004 erityisopettaja- tai opinto-ohjaajaopintonsa aloittaneet opiskelijat.

Työllistävää ohjausta kehitetään myös ammatillisille opettajille suunnatun täydennyskoulutuksen kautta.

HAMK Ammatillisen opettajakorkeakoulun maanlaajuisen toiminnan ohella projektissa tehdään paikallista tuotekehitystyötä Forssassa, Hämeenlinnassa ja Lahdessa. Alueellisen toiminnan moottorina toimii Kiipulan aikuiskoulutuskeskus. Forssassa on mallinnettu motivoivaa ja työllistymisen huomioon ottavaa työtappaa yhdessä Forssan ammatti-instituutin kanssa. Lisäksi on kehitetty pienen kaupungin erityistyöllistämisen tueksi omaleimainen verkostotyön malli. Verkostotyön osaamisen kehittäminen on yksi Kiipulan tärkeimpiä tavoitteita.

Hämeenlinnassa kehittämistyö kohdistuu peruskoulun ja ammatillisten opintojen välisen siirtymän tukemiseen. Kiipulan ammattiopiston johtamassa toiminnassa ovat mukana Hämeenlinnan yhteiskoulu sekä Iitalan koulun 7.–9. -luokat. Toiminnan tuloksena on Hämeenlinnan seudulle luotu siirtymäsuunnittelun malli, jota toteutetaan yhdessä koulujen, opetusviraston ja Kiipulan ammattiopiston kanssa.

Lahdessa on kehitetty ja toteutettu työvalmentajien koulutusta yhteistyössä paikallisten palvelutuottajien ja koulutuskeskus Salpauksen kanssa. Lahden yhteispalvelupiste LYHTY:n, nykyisen työvoiman palvelu-

keskuksen, kanssa on kehitetty ryhmäkuntoutusmallia kuntouttavassa työtoiminnassa oleville erilaisille oppijoille. Projektin myötä on löytynyt uutta intoa Lahden erityisryhmien työllistymisestä vastaavien organisaatioiden yhteistyöhön.

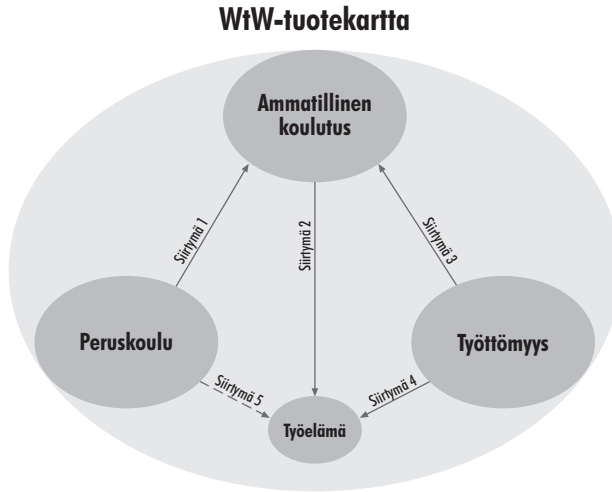
Pääkaupunkiseudulla Keskuspuiston ammattiopisto tarjoaa erityisopetuksen koulutus- ja konsultointipalveluja ammatillisille oppilaitoksille. Toiminnan kautta ammattiopisto rakentaa kehittämis- ja palvelukeskuksen toimintamallia/palvelupalettia.

VATES-säätiö ja Epilepsialiitto ovat projektissa erityisryhmien asiantuntijoita ja osallisina kaikessa toiminnassa. Molemmat ovat tuottaneet ohjaavaa verkkomateriaalia koulujen, opettajien, opiskelijoiden ja vanhempien käyttöön.

VATES-säätiön verkkosivuilta löytyy ammatillisille opettajille suunnattu opas, johon on koottu tietoa erityistukea tarvitsevan opiskelijan ohjaamisen ja työllistymisen keinoista. Epilepsialiitto on koonnut sivuilleen tietoa epilepsian vaikutuksista opiskeluun ja työllistymiseen.

Tuotteet ja hyödynsaajat

Projektin tuotteet muodostavat ns. tuotekorit, jotka koostuvat pedagogisista hankkeista, oppimateriaaleista, verkostotyön tuotteista, asiakasohjauksen tuotteista sekä kansainvälisten tuotteiden tuotepaketista ”Opportunity 4 eU Kit”. Projektin alkuperäisen ajatuksen mukaan kehitetyt tuotteet vahvistavat erityisesti koulutus- ja työllistymispolkujen siirtymävaiheita.

Kuvio 1. WtW-tuotekartta

Projektin tuloksista hyötyvät koulutuksessaan ja työllistymisessään erityistä tukea tarvitsevat henkilöt, ammatillisten oppilaitosten henkilöstö, ammatillisiksi erityisopettajiksi ja opinto-ohjaajiksi opiskelevat opettajat, perusopetuksen erityisopettajat ja opinto-ohjaajat sekä projektipaikkakuntien verkostotoimijat ja poliittiset päättäjät.

Jokainen ihminen on työn arvoinen. Jokaisella ihmisellä on oikeus yksilölliseen tukeen. Ammatilaisien vastuulla on tuen tarjoaminen oikeaan aikaan ja oikeassa muodossa. Tässä projektissa on autettu ammatilaisia onnistumaan, osaamaan ja oppimaan.

Petteri Ora

Worth the Work Lahdessa

Worth the Work -projektin keskeinen ajatus on ollut kytkeä yhteen erityispedagoginen tieto ja työllistymistä tukeva ohjaus. WtW:n Kiipulan osahankkeen tavoitteina oli luoda alueellinen erityistyöllistymisen verkosto sekä kehittää ohjauksen ja työkuuntoisuuden arviointia tämän verkoston kautta. Lahdessa työllistymisen palvelutuottajat, Salpauksen ammatti-instituutti ja työvoimahallinto syttyivät projektin kehittämistavoitteille, ja niin Lahti valikoitui projektin toteutuspaikkakunnaksi Hämeenlinnan ja Forssan ohella.

Lahdessa WtW-projektin keskeisiä yhteistyökumppaneita olivat Tuote-
rengas, Patina, Koulutuskeskus Salpaus, Avain-säätiö, Lahden työvoiman palvelupiste – LYHTY, Lahden työvoimatoimisto, Lahden Seudun Työttömät ry sekä Lahden Klubitalo. Näistä toimijoista muodostuu erityistyöllistymisen osaajaverkosto eli Lahden työrengas. Työrengas on hyvä esimerkki toimivasta verkostoyhteistyöstä ja sen kehittäminen ja kehittyminen oli WtW-projektin Lahden toiminnan perusta.

Kiipula toteutti yhdessä muiden WtW-toimijoiden kanssa Lahdessa mm. ohjaus- ja arviointikoulutuksen työvalmentajille, koulutusta työpajaohjaajille sekä työllistymisneuvojakokeilun yhdistelmätukityöllistettyjen ohjauksen kehittämiseksi yhdessä Lahden seudun työttömät ry:n kanssa. Hämeen ammattikorkeakoulun ammatillinen opettajakorkeakoulu tuki projektin alkupuolella Lahden ammatti-instituutin erityispedagogian strategiatyötä. Kaikissa eri toiminnoissa oppiminen ja sen ohjaus eri muodoissaan nousi esille.

Syksyllä 2002 yhteistyökeskustelussa LYHTY-palvelupisteen kanssa tuli esiin yhteispalvelupisteen ja Lahden kuntouttavan työtoiminnan huoli asiakkaita, joilla he epäilivät tai tiesivät olevan oppimisen ongelmia. LYHTY-palvelupisteessä koettiin epävarmuutta tämän asiakasryhmän ohjaamisessa: miten oppimisen vaikeudet tunnistetaan, mikä merkitys niille annetaan, mistä löydetään asiantuntija-apua, miten oppimista voi ohjauksessa – esimerkiksi kuntouttavassa työtoiminnassa – tukea? Yhdessä WtW-projektin kanssa haasteeseen tartuttiin, ja tavoitteeksi asetettiin henkilökunnan osaamisen kohottaminen ja sopivan ohjauksen mallin löytäminen tälle asiakaskunnalle. Tästä työstä kertoo tämä artikkelikokoelma.

Oppimisen valmennuksen kehittämisestä

Janakkalan kunnassa sijaitseva Kiipulan aikuiskoulutuskeskus on maamme aikuiskoulutuskeskuksista ainut, joka on erikoistunut työ- ja toimintakyvyltään heikentyneiden aikuisten koulutukseen. Erityistehtävänsä myötä aikuiskoulutuskeskuksella on jatkuva tarve tutkia ja ymmärtää oppimisen eri ulottuvuuksia ja kehittää uusia opettamisen ja ohjaamisen tapoja. Kiipulan aikuiskoulutuskeskuksen oppimiskäsityksen mukaisesti oppiminen on kokonaisvaltainen tapahtuma, jossa mukana ovat sekä ihmisen persoonallisuus että hänen sosiaalinen maailmansa.

Koulutusta arvostetaan Suomessa hyvin paljon. Virallisten puheiden mukaan korkea koulutustaso on pienen kansakunnan selviytymisen taie. Yksilötasolla koulutus nähdään varminpana takeena hyvästä yhteiskunnallisesta sijoittumisesta. Koulutuspolitiikassa yleisesti hyväksytty käsitys aikuisesta oppijana korostaa itseohjautuvuutta, päämäärätietoisuutta ja aikuisten kykyä oppia uutta nivomalla se osaksi koko elämäkokemusta. Oppimisesta ja halusta kouluttautua tulee kuin huomaamatta itseäänselvyys. Helposti unohdetaan ihmiset, joille oppiminen tavallisella tahdilla ja tavoilla on vaikeaa. Käytännön koulutustyössä esimerkiksi aikuiskoulutuskeskuksissa oppimisen ohjaaminen on kuitenkin suuri haaste.

Aikuisten oppimisen esteitä on Suomessa kartoitettu suhteellisen vähän. Vähän on myös kehitetty uudentyyppisiä pedagogisia ratkaisuja. Kiipulan aikuiskoulutuskeskuksessa toteutettiin vuosina 2001–2002 OPPIVA-projekti (ESR), jossa kehitettiin ammatillisten aikuiskoulutuksen toteuttajien ja hankkijoiden valmiuksia kohdata aikuisia, joilla on oppimisen vaikeuksia (Ilola 2002). Projektiin liittyvän kartoituksen mukaan lähes

jokaisessa aikuiskoulutusryhmässä (ammatillinen tai ohjaava koulutus) on muutamia opiskelijoita, joilla on selkeitä vaikeuksia oppia muiden mukana. Työvoimahallinnon puolella oppimisen ongelmat näkyvät asiakkaiden toistuvina kieltäytymisinä koulutuksesta tai kasautuvina epäonnistumisina.

OPPIVA-projekti herätti monet kouluttajat ja työvoimahallinnon virkailijat pohtimaan erilaisen oppijan kohtaamista ja ohjaamista. Projektin koulutusjaksojen kokemusten perusteella työvoimahallinnon käyttöön laadittiin erityinen helposti toteutettava testi oppimisvaikeuksien tunnistamiseksi. Projektin myötä myös Hämeen TE-keskus alkoi sisällyttää työvoimapoliittisen koulutuksen tarjouspyyntöihinsä kohdan, jossa tarjoajan tuli selvittää oppimisen ohjaus- ja tukimuodot opiskelun aikana. Oppimisen tukemiseen osoitettiin myös resurssia koulutusten sisällä.

Kiipulan aikuiskoulutuskeskuksessa oppimisen ohjauksen tehostamiseksi perustettiin oppimisvalmentajan toimi. Ammatillisessa koulutuksessa oppimisvalmentaja toimii ammattiohjaajan tukena. Uuden koulutuksen alkaessa oppimisvalmentaja käy ryhmän kanssa läpi oppimisen perusasioita, testaa opiskelijoiden oppimisvalmiuksia sekä antaa yksilöllistä ohjausta tarvittaessa. Yksilöohjauksen mahdollisuus jatkuu koko koulutuksen ajan. Oppimisvalmennukselle varattu resurssi oli (vuonna 2004) yksi päivä per opiskelukuukausi.

Oppilaitosten oppimisvalmennuksen ohella OPPIVA jätti työvoimahallinnolle suuren kehitystehtävän: kuinka ohjata erilaista oppijaa? Tutkittua tietoa työvoimahallinnon asiakkaiden oppimisen ongelmista on vähän. Sama koskee yhteispalvelupisteiden (työvoiman palvelukeskusten) ja kuntouttavan työtoiminnan asiakkaita. WtW-projektin, Kiipulan aikuiskoulutuskeskuksen ja LYHTY-palvelupisteen yhteistyönä tehtiin myös tilaaja-tuottaja -mallin mukaista kehitystyötä mahdollisen uuden palvelutuotteen synnyttämiseksi. OVI-oppimiskuntoutusmalli voi tarjota mahdollisuuden tukea yhden asiakasryhmän työllistymistä uusien keinoin.

Kohti oppimisen ohjaavaa kuntoutusta

Oppimisen vaikeudet jaotellaan usein spesifeihin ja laaja-alaisiin. Spesifit vaikeudet ovat lähinnä kognitiivisia oppimisprosessin häiriöitä kuten lukemisen ja kirjoittamisen vaikeudet, matemaattiset ongelmat, hahmotamisen ongelmat jne. Laaja-alaiset ongelmat ovat prosessin sijasta tilan-

teita: sosiaalisia ongelmia, päihteiden väärinkäyttöä, perheen ongelmia ym. Aikuisilla nämä usein kietoutuvat yhteen. Lisäksi aikuisilla viimeisestä varsinaisesta koulutustilaisuudesta voi olla kulunut pitkäkin aika, jolloin harjaantumattomuus opiskeluun on selvää. Huonot kokemukset opiskelusta ja oppimisesta johtavat itsetunnon laskuun, mikä puolestaan aiheuttaa torjuntaa opiskelun aloittamista kohtaan.

Kuntoutussäätiö toteutti 1990-luvun lopulla aikuisten erilaisten oppijoiden ryhmäkuntoutuskokeilun (Haapasalo & Salomäki 2000). Kokeilun eräs keskeinen ajatus oli, että oppimisen vaikeudet vaikuttavat koko ihmisen elämäntilanteeseen. Aikuisilla tämä näkyy muun muassa tuhansina erilaisina tapoina selvitä tilanteissa, joissa vaaditaan tavallisina pidettyjä oppimiseen liitettäviä taitoja, kuten nopeaa luetun ymmärtämistä. Toisaalta kokeilussa tuli selvästi esiin, että oppimisen esteiden poistaminen ei riitä, vaan kyse on koko ihmisen voimaannuttamisesta, itsetunnon ja itseohjautuvuuden lisäämisestä.

Myös OVI-kuntoutuksessa havaittiin, että kokonaisen ihmisen on oltava toiminnan lähtökohtana. Oppimisen motivaatio ja ilo nousee siitä, että oppimisella on jokin palkitseva asema ihmisen elämäntilanteessa. Ihmisten koulutushalukkuutta tutkittaessa on havaittu, että opiskelun aloittavat ne, joille opiskelulla on jokin tietty merkitys oman elämän kannalta. Luonnollisimmillaan opiskelu ja oppiminen on tapa kehittää omaa itseä joko ammatillisesti tai yleissivistävästi. Oppimisen kuntoutuksen on kyettävä voimaannuttamaan ihmistä ottamaan oppiminen osaksi elämää.

Oppimisen tukemisella ja ohjaamisella on tarvetta niin oppilaitoksissa kuin työvoimahallinnossa ja kuntouttavassa työtoiminnassakin. Kehityshaasteita ovat kokonaisvaltaisen työotteen ja menetelmien kehittäminen esimerkiksi erilaisten oppijoiden työn ohjauksen avuksi. Ohjauksellinen haaste koskee ihmisen huomioon ottamista psyko-fyysis-henkisenä kokonaisuutena, jolloin menetelmien tasollakin on otettava nämä kaikki puolet huomioon. OVI-kuntoutuksessa on tehty tässä merkittävää kokeilutyötä.

Ohjauksen monipuolisuus ja rikkaus on askel kohti Helanderin (2004) peräänkuuluttamaa ohjaavaa kuntoutusta, jonka lähtökohta ei ole kohdata asiakasta diagnostisoituna kohteena vaan omassa elinympäristössään vaikuttavana itsessään merkityksellisenä ihmisenä. Tämä tuo mukaan ohjauksen tekijäksi myös ohjattavan sosiaalisen ympäristön. Myös Lahdessa on kiinnitetty huomiota ohjauksen tukena olevaan verkosto-

yhteistyöhön, jossa tarvitaan niin asiakkaan tärkeitä ihmisiä kuin viranomaisiakin.

Lähteet

- Haapasalo, S. & Salomäki, J. 2000. ”On kuin kivi olisi vierähtänyt sydämeltä”. Kokeimuksia aikuisten erilaisten oppijoiden ryhmäkuntoutuksesta. Kuntoutussäätiön tutkimuksia 64/2000. Helsinki: Yliopistopaino.
- Ilola, H. 2002. Aikuisten oppimisvaikeudet työhallinnon ja koulutuksen haasteena. AVO 2002, Ammatinvalinnanohjauksen vuosikirja. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Helander, J. 2004. Etsivä ohjaus vai ohjaava kuntoutus? Onnismaa, J., Pasanen, H. & Spangar, T. (toim.). Ohjaus ammattina ja tieteenalana. Juva: WS Bookwell Oy.

Mirja Heikkinen

OVI – vastaus oppimisen kuntoutuksen paikalliseen haasteeseen

Kun ihmisellä on MIKSI, hän kestää melkein minkä tahansa MITEN.
– Nietzsche

Ovelta ovelle

”Alussa tuntui, etten kunnolla sovi ryhmään, mutta kahden kerran jälkeen muutin asennoitumistani, en muuttaisi mitään kursseissa.”

Idea Oppimisen Välineet Itsenäistyen eli OVI-kuntoutusmallin luomisesta syntyi Lahden yhteispalvelupisteen (nyk. työvoiman palvelukeskus) LYHTY ja kuntouttavan työtoiminnan henkilökunnan asiakastyöstä nousevista tarpeista. Itselleen he tarvitsivat lisäkoulutusta oppimisen vaikeuteen liittyvissä kysymyksissä. Asiakkailleen, joilla oppimisen vaikeudet vaikuttivat työllistymiseen ja koulutukseen hakeutumiseen, he tarvitsivat uudentyypistä, oppimisen kuntoutuksen ohjelmaa. WtW otti haasteen vastaan ja alkoi yhdessä em. kanssa kehittää OVI-kuntoutusta. Kuntoutuskokeilun OVI-nimi on erään pilottiryhmän oppijan löytö.

OVI-kuntoutuskokeilun tavoitteena oli tuottaa em. henkilökunnalle heidän tarvitsemaansa lisäkoulutusta ja pyrkiä ehkäisemään ja katkaisemaan heidän asiakkaitensa erilaisista elämäntaidollisista vaikeuksista johtuva syrjäytymiskehitys sekä lisäämään yksilöllisiä voimavaroja ja arjessa selviytymistä. Tavoitteeseen pyrittiin tarjoamalla oppijoille uusia välineitä itsetuntemuksen lisäämiseen ja ajattelun ja arvomaailman avartamiseen. Erilaisia menetelmiä käyttäen selkiinnytettiin omaa koulutus- ja työelämäsuhdetta. He saivat lisätietoa oppimisen vaikeuteen liittyvis-

tä asioista sekä tilaisuuden löytää ja harjoitella omaa oppimistyyliään. Vertaistukeen perustuva pienryhmätoiminta antoi turvallisen ympäristön vuorovaikutustaitojen kehittämiseen sekä avun ja ymmärryksen vastaanottamisen oppimisenvaikeuteen liittyvissä kysymyksissä.

Ohjelman jäsentämisen jälkeen koottiin ensimmäinen OVI-ryhmä. Pilot-tiryhmään valittiin viisi (neljä miestä, yksi nainen) LYHTY-palvelukeskuksen asiakasta. Neljä heistä oli kuntouttavassa työtoiminnassa, kaikki eri paikoissa. Alun jälkeen yksi oppijoista keskeytti saatuaan Lahden kaupungilta tukityöllistymispaikan. Oppimisen vaikeus oli siis se yhteinen nimittäjä, jonka ympärille ryhmä koottiin. Ryhmän toiminta-aika oli noin puoli vuotta ajalla 8.4.–28.10.2003. Ohjelmaan sisältyi viiden viikon mittainen kesälomatauko. Oppijat saivat vuoroviikoin ryhmä- ja yksilöohjausta. Ryhmätapaamiset kestivät kolmesta ja puolesta tunnista neljään tuntiin per kerta koko ohjelman tarjotessa ryhmäohjausta yhteensä noin 48 tuntia. Yksilöohjaukset sovittiin ja soviteltiin oppijakohdittaisesti heidän toiveidensa ja aikataulujensa mukaisesti. Ohjausta annettiin mm. oppijan työpaikalla.

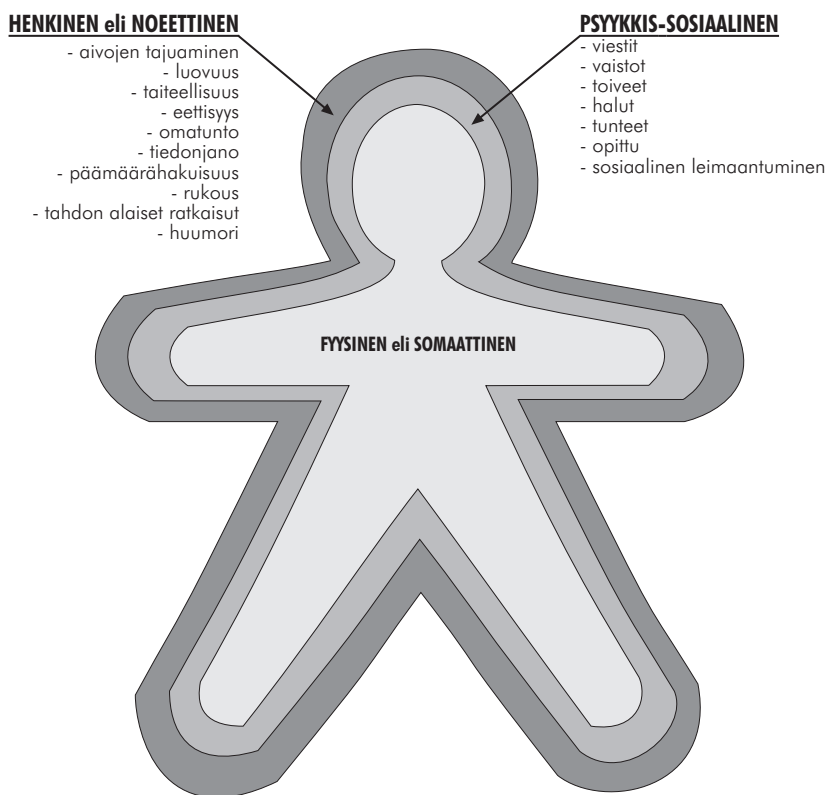
Lisäksi oppijoille tarjottiin mahdollisuutta yksilöllisiin kartoituksiin ja testauksiin. Kaksi oppijaa hyödynsi tilaisuuttaan ja heille tehtiin Tiedonpuu ry:ssä CAST (Cartoon-attribution-strategy test) -testit. Tällä J. Nurmen, T. Haaviston ja K. Salmela-Aron suunnittelema testillä saadaan tietoja oppijan tyypillisistä ajattelu-, tulkinta- ja toimintatavoista, joilla hän pyrkii ratkaisemaan erilaisia elämän tilanteita ja tulkitsemaan saamaansa palautetta. Ohjelma sisälsi vierailun Tiedonpuu ry:hyn ja retken Heurekaan. Ohjaajina toimivat Kiipulan aikuiskoulutuskeskuksen WtW-projektin kouluttaja ja vierailevat asiantuntijat.

Pilotti vahvisti kyseisen tyyppisen opinnollisen kuntoutuksen tarpeellisuuden ja kokeilusta saatuja palautteita ja arviointeja hyödyntäen jatkettiin mallin eteenpäin kehittelyä. Toinen OVI-ohjelma, jonka suunnittelusta ja toteuttamisesta olen vastannut yhdessä LYHTY-palvelukeskuksen ja kuntouttavan työtoiminnan kanssa, valmistui tammikuun 2004 alussa. Pilottiryhmän tavoin tätäkin ohjelmaa tarjottiin edellä mainittujen asiakkaille.

Toista ryhmää kootessa havaittiin, ettei pelkkä oppimisen vaikeuteen poutuminen riitä vaan että henkilöt tarvitsevat välineitä laaja-alaisemmin elämän hallintaan. Oppimisen vaikeuden lisäksi esille nousi psyyke- ja päihdepuolen ongelmia. Tästä johtuen ohjelma laajennettiin käsit-

telemään ihmisen kaikkia olemuspuolia: fyysistä, psyykkis-sosiaalista ja henkistä. Pienryhmään valikoitui viisi henkilöä (neljä naista ja yksi mies). Neljä näistä nuorista aikuisista oli töissä samassa kuntouttavan työtoiminnan paikassa tuntien toisensa entuudestaan. Ryhmätoiminta alkoi 11.2. kestäen 23.6.2004 saakka.

IHMISOLENNON ERI OLEMUSPUOLET

Kuvio 2. Ihmisen fyysis-psykkis-sosiaalis-henkinen kokonaisuus

Ryhmä kokoontui kerran viikossa, neljä tuntia kerrallaan, yhteensä noin 100 tuntia. Ryhmätoiminnan lisäksi oppijat saivat toiveittensa mukaan yksilöohjausta. Ohjelman aikana toteutettiin jokaisen oppijan kanssa kaksi yhteistoimintapalaveria per oppija, joissa oli läsnä oppijan lisäksi hänen yhteishenkilönsä LYHTY-palvelukeskuksesta tai kuntouttavasta työtoiminnasta sekä OVI-ryhmän ohjaaja. Yhteistoimintapalaverit, kesto noin puolitoista tuntia per kerta, sijoitettiin ohjelman alkuun ja loppuun. Kai-

ken kaikkiaan yhteydenpito oppijoiden työtoiminnan ohjaajien kanssa oli tiivistä koko OVI-ohjelman ajan.

Pilottiryhmän tavoin kakkosohjelmakin sisälsi mahdollisuuden erilaisiin testauksiin. Työvoimahallinnon vastatessa kustannuksista kaikki viisi oppijaa pääsivät Kuntoutussäätiön oppimisvaikeuksien ryhmätestaukseen ja yksilöllisesti toteutettuihin neuropsykologisiin tutkimuksiin. Em. tutkimuksista yleisesti enemmän Seija Haapasalon artikkelissa. Osa ryhmäläisistä kävi tutustumassa LUKIBUSSI:in sen vieraillessa Lahdessa.

Ei ole toivotonta tilannetta,
eikä ihmistä ilman toivoa.
– Viktor Frankl

Kuka on OVI -oppija?

"Minä nyt olen tällainen, levoton, enkä osaa istua paikallani."

Toisen ryhmän OVI-oppija on nuori aikuinen (ikäjakauma 21 v.–33 v., keski-ikä 25,4 v.), jolla on paljon erilaisia lahjoja, kykyjä, tietoja, taitoja, haaveita, unelmia, osaamista ja mahdollisuuksia. Hänellä on tulevaisuus. Hänellä on myös jonkinasteinen oppimisen vaikeus. Tämän lisäksi hänellä voi olla ongelmia psyyke- ja/tai päihdepuolella.

Esimerkiksi lukemaan ja kirjoittamaan oppiminen on ollut vaikeata. Kovasta yrittämisestä huolimatta kirjaimet vain pomppivat ja rivit hyppiivät, eikä tekstistä saa millään selvää. Vielä aikuisiällä hänen on vaikeata löytää tekstistä oleellisia asioita. Hän joutuu toistamaan asioita useita kertoja painaakseen ne muistiin. Lukivaikeus näkyy myös muussa arjessa, mm. ulkomaisten elokuvien katsominen jää vähiin, koska hän ei ehdi lukea kuvaruudun alareunassa nopeaan tahtiin vaihtuvia suomenustekstejä.

Tunnistamaton ja hoitamaton oppimisen vaikeus on aiheuttanut luottamattomuutta omaan kykyisyyteen, omiin lahjoihin ja mahdollisuuksiin. Hän tuntee itsensä hitaaksi ja tyhmäksi, kun ei pysynyt suoriutumaan opinnoistaan toivomallaan tavalla. Opiskeluinto laski ja opintie jäi lyhyeksi. Hänellä on kokemus nöyryytetyksi, koulukiusatuksi ja väärin

ymmärretyksi tulemisesta. Tarvitessaan apua häntä ei otettu vakavasti, kuunneltu eikä huomioitu vaan juoksutettiin sinne tänne. Joku muu tiesi paremmin, mistä oli kysymys.

Psygykepuolta kuormittavat mm. heikko itsetunto ja -luottamus. Omien asioiden hoitaminen ja ryhmässä toimiminen on haasteellista paniikkihäiriön ja/tai masennuksen vuoksi. Joskus myös vuorokausirytmii on sellainen, ettei riittävä levon saaminen mahdollistu. Päihdepuolella erilaisten aineiden väärinkäyttö tuo omat arkea hankaloittavat tekijänsä elämään. Vuosien saatossa oppimisen vaikeus oli enää pieni osa ongel-mavyhteä.

OVI-ryhmään tullessaan oppijalla on oletamus siitä, että hänellä on oppimisen vaikeus, vaikkei sitä ole kouluaihana tutkimuksin todettu. Kompastellen kuljetusta elämänpolusta johtuen hänellä on myös paljon hankittua elämäkokemusta. Hän on pohtinut elämäänsä, tekemiään valintoja ja niistä seuranneita tuloksia. Nyt hänellä on motivaatiota ottaa härkää sarvista: saada ammatti ja päästä kiinni työelämään.

hminen kasvaa suuremmaksi
siinä määrin, kun hän oppii
tuntemaan oman voimansa.
– Schelling

Toisen OVI-ryhmän ohjauksen perusrungosta ja käytetyistä menetelmistä

”WtW:ssä täytyy olla jotakin vikana, koska kaikki kehuu sitä niin kauheesti. Olisivat enemmän siellä kuin kuntouttavassa työtoiminnassa. Yleensä haukutaan opet ja ohjelma ja nyt vain kehutaan!”

Ryhmä kokoontui ”pesäkseen” muokkaamalla WtW-projektitoimistolla 18 kertaa. Tämän lisäksi ryhmätoimintana toteutettiin kaksi kahdeksan tunnin mittaista Vedic Art -koulutuspäivää ja Kuntoutussäätiön testit palautteen antoineen.

Pystyäkseen vastaamaan oppinnollisen kuntoutuksen laaja-alaiseen haasteeseen ja huomioimaan ihminen psyykkis- fyysis-sosiaalis- henkisenä olentona ohjelma koottiin niin, että Airi Valkaman (HERO:n eli Helsingin erilaiset oppijat ry:n toimitusjohtaja) luomaa termiä käyttäen ”koko-

vartalo-oppiminen” mahdollistuu. Ohjelmakokonaisuudessa huomioitiin kaikkien aistikanavien ja oppimistyylien käyttöön saaminen.

Oppijat saivat tietoa oppimisvaikeuksista yleensä, heidän omat oppimistyyliä ja attribuutiotyypit kartoitettiin sekä tehtiin erilaisia luki-harjoitteita. Professori Reuven Feuersteinin luoma Instrumental Enrichment eli IE kulki mukana OVI-ohjelman alusta saakka toimien ajattelun taitojen kehittämisen ”päävälineenä”. Laajasta, 14 kynä-paperi-tehtävän kokonaisuudesta ehdittiin ryhmän kanssa tehdä ensimmäinen instrumentti lähes kokonaan. Oppimistaitojen keskeisten alueiden harjoittamiseen soveltuva ensimmäinen instrumentti koostuu pisteiden järjestämistehtävistä, jotka sisältävät yksinkertaisten muotojen harjoitustehtäviä, strategiaopetusta ja suunnittelun harjoituksia. IE:stä lisää Taru Kiven artikkelissa.

Aivojumppalla saatiin lisää liikunnallisuutta ja toiminnallisuutta sekä vahvistettiin taktiilista ja kinesteettistä puolta, jotka jäävät helposti liian vähälle huomiolle suhteessa visuaaliseen ja auditiiviseen puoleen. Filosofian tohtori Paul Dennisonin kehittämä aivojumppa käsittää 24 liikkeharjoitusta, jotka perustuvat tarkkoihin tutkimuksiin liikkeiden vaikutuksista ihmisten aivojen ja kehon yhteistyöhön. Dennisonin mukaan oppimista ei voi tapahtua ilman liikettä. Oppiakseen ihmisen on viritäydäyttävä. Liike on avain oppimiseen ja tasapainoiseen, kokonaisvaltaiseen toimintaan.

Lisää toiminnallisuutta saatiin ohjelman puolen välin paikkeilla mukaan otetulla ruotsalaisen kuvataiteilija Curt Källmannin luomalla Vedic Artilla. Ohjaajana toimi kuvataiteilija ja Vedic Art -opettaja Maija Pitz. Vedic Art on vaihtoehtoinen tapa tehdä taidetta ilman opettajan analyysiä ja arviointia toimien yksilöllistä ilmaisua syventäen. Oppija alkaa nähdä asioita laajemmin tehden rohkeammin valintoja, elää muutoksessa ja päästää irti vanhasta. Siinä ei ole oikeata tai väärää ilmaisutapaa. Jokainen tekee omanlaistaan taidetta tulkiten sisintään.

Fyysisen olemuspuolen harjoittamiseen valittiin niin ikään ohjelman myöhemmässä vaiheessa taiji. Oppijoille oli tarjottu erilaisia liikuntamahdollisuuksia pitkän ohjelmaan, mm. kuntosalilla ja uimahallilla käyntiä, kunnes erään oppijan ehdotettua taijita päädyttiin siihen. Taiji on vanha kiinalainen liikuntalaji, jossa yhdistyvät perinteinen kiinalainen lääketiede, itsepuolustus ja taolainen filosofia. Taiji vahvistaa verenkiertoa, hengityselimiä ja aineenvaihduntaa. Keskittymiskyvyn ja koordinaation paranemisen myötä taiji vaikuttaa myönteisesti keskushermost-

toon parantaen mm. muistia ja helpottaen laajojen asiakokonaisuuksien hahmottamista.

IE:n ohella toinen ohjelman alusta asti mukana kulkenut ”perusmenetelmä” on neurologin ja psykiatrin Viktor E. Franklin kehittämä logoterapia. Se on henkistä ja tarkoituskeskeistä psykologiaa ja filosofiaa, jota voidaan soveltaa kaikilla elämänaalueilla kuten työelämässä, kasvatuksessa ja opetuksessa sekä elämäntaidollisissa kysymyksissä. Logofilosofisten keskustelujen avulla pyrittiin avartamaan oppijoiden ajatteluavaruutta; saamaan perspektiiviä asioihin, tunnistamaan ja tarkistamaan arvoja ja ihmiskuvaa. Keskusteluissa käsiteltiin monia kipeitä aiheita, kuten syyllisyyttä ja menetyksiä, katse suunnattuna kuitenkin napakasti tulevaisuuden mahdollisuuksiin.

Kuntoutussäätiön testien avulla voitiin diagnosoida oppijoiden jo itsellään tunnistamia oppimisen vaikeuksia ja saatujen tulosten jälkeen hankkia ja saada oikein kohdennettua tukea ja apua kyseisiin ongelmiin.

Ryhmän ohjaajana osallistuin kaikkiin ryhmän toimintoihin lukuun ottamatta Kuntoutussäätiön testejä. Oppijoiden toiveiden mukaisesti olin kuitenkin mukana testipaikoilla niiden keston ajan sekä oppijoiden kanssa kuulemassa testaajien antaman suullisen palautteen. Näin siksi, että koko ryhmälle syntyi yhteinen ymmärrys siitä, mitä missäkin vaiheessa tapahtuu, miten mikäkin menetelmä toimii jne. Yhteinen kokemus antoi myös hyvän pohjan keskustellen syventää tehtyä ja koettua. Yhteinen tekeminen ja jakaminen vahvistivat ryhmähenkeä ja samanarvoisuutta. Kaikki ryhmäläiset, ohjaaja mukaan lukien, olivat samalla viivalla mm. opetellessa Vedic Artia ja taijita, oppijan roolissa.

Esimerkki yhdestä OVI-ryhmätapaamisesta. Oppijat saapuivat ”pesään” klo 11:00, jossa heidät toivotti tervetulleiksi kauniisti katettu kahvipöytä kynttilöineen, kukkineen ja taustamusiikkeineen (musiikki poistettiin jonkun niin halutessa tai se vaihdettiin muuten ryhmälle sillä kertaa paremmin sopivaksi). Kahvittelun lomassa kerrottiin kuulumiset: millä mielellä kukin oli tällä kertaa mukana, mitä kenenkin kuluneeseen viikkoon kuului ja mitä kukin oli kirjannut ”hyvien hetkien päiväkirjaansa”. Tästä siirryttiin joustavasti logofilosofiseen keskusteluun aiheesta ”elämälle myönteiset rytmit”. Asian ja siihen liittyvien harjoitteiden ääreltä viivytettiin puolisentoista tuntia, jolloin oli rentoutuksen aika. Ennen rentoutusharjoitetta tehtiin lyhyt aivojumppasarja. Rentoutustuokio jälkeen ohjelmaan oli varattu pitempi tauko, jota kukaan ei koko ohjelman aikana halunnut pitää.

Niinpä jatkoimme uuden kahvin äärellä tuuletetussa tilassa aiheella ”oppimistyyli”. Miniluennon jälkeen kartoitimme oppimistyyliä ja tutustuimme eri tapoihin hyödyntää saamaanne tietoa. Tästä siirryimme jouhevasti IE -harjoitukseen. Teimme yhden sivun 1. instrumentista. klo 15:00 maissa yhteinen sessiomme päättyi ”tarinaan valosta”. Se on selviytymistarina, jonka oppijat alustuksen jälkeen kirjoittavat itse loppuun. Jokainen luki ääneen oman tarinansa – jokainen löysi valon.

Oppijat itse vaikuttivat ohjelman muotoutumiseen omilla tarpeillaan ja jaksamisellaan. Joskus keskustelulle annettiin enemmän aikaa, mikä oli pois jostakin muusta juuri sille kerralle ajatellusta ohjelman osasta, esimerkiksi IE:stä.

Mielekkyyden löytäminen
luo uudenlaisen asenteen,
vastuullisen asenteen itseä ja
toisia kohtaan.
– Markku Ojanen

Palautteesta ja ohjauksesta saadusta hyödystä

”Olen kuntoutunut. Alussa olin anteeksipyytävä ja itsetunto oli nollassa, nyt on paljon parempi. Se tuntuu ja näkyy. Olen nyt rauhallisempi.”

Palautetta kerättiin koko OVI-prosessin ajan sekä oppijoilta itseltään että heidän yhteyshenkilöiltään LYHTY-palvelukeskuksesta ja kuntouttavasta työtoiminnasta. Oppijoiden etenemistä seurattiin yksilö- ja ryhmätasolla. Heiltä kerättiin ns. jatkuvaa palautetta koko prosessin ajan. Molempien OVI-ohjelmien päätyttyä oppijoille tehtiin kirjalliset kyselyt. Pilottiryhmän oppijoille tehtiin puhelinhaastattelu noin kymmenen kuukautta ohjelman päättymisen jälkeen.

Palautetta kerättiin ja saatiin myös verkostopalavereissa ja muussa yhteydenpidossa niin OVI-ohjelman aikana kuin sen päättymisen jälkeen. OVI:n tiimoilta on mm. pidetty kaksi tuotteistamispalaveria, joissa on ollut paikalla LYHTY-palvelukeskuksen ja kuntouttavan työtoiminnan henkilöiden lisäksi muita prosessista kiinnostuneita tahoja, esim. Päijät-Hämeen sosiaalipsykiatrisen säätiön edustaja.

Pilottiryhmän palautteesta käy ilmi, että yleisesti ottaen ryhmän toimintaan oltiin tyytyväisiä. Odotukset olivat olleet korkealla ja osittain niihin pystyttiin vastaamaan, osittain ei. Saaduista kokemuksista saatiin arvokasta tietoa ja kehitysideoita jatkon suunnittelulle. Sekä ryhmäohjaus, mahdollisuus vertaistukeen että oppimisvaikeudet huomioiva yksilöllinen ohjaus koettiin tärkeiksi. Ryhmän toiminta olisi voinut olla intensiivisempää, esimerkiksi väliin tullut kesäloma vaikutti toimintaan.

Todettiin myös, että ryhmän kokoamiseen on kiinnitettävä jatkossa erityistä huomiota. Koettiin, että parasta olisi, jos oppijat olisivat ns. samalla lähtöviivalla ja nimenomaan oppimisvaikeuksien näkövinkkelistä katsotuna. Koulutusosioihin yleensä oltiin tyytyväisiä; kaikki toiminnallinen ja tekeminen sai kiitosta, esim. retki Heurekaan. Ryhmätoimintaa raa-
mittamaan kaivattiin kunnollista teoreettista viitekehystä. Tämän pohjalle voitaisiin rakentaa konkreettisia oppimisen vaikeuksiin paneutuvia harjoitteita ja selvityksiä kuntouttamaan oppimisen ongelmia. Oppijat toivat esille mm. sen, että työnhakukoulutusten, joita jokaisella saattaa olla takanaan useita, ei koeta antavan mitään uutta, ei ainakaan oppimisen vaikeuden näkökulmasta. OVI-prosessin aikana yksi oppija suoritti hygieniapassin, mikä antoi hänelle ammatillista varmuutta, yksi piti hyvänä Tiedonpuu ry:ssä tehtyjä testejä, viipyneistä palautteista huolimatta, niiden konkreettisuuden ansiosta. Ohjaajan kokemus pilottiryhmästä on se, että jokaista oppijaa pystyttiin auttamaan ainakin yhden piirun verran eteenpäin omalla työllistymis- ja koulutuspolullaan.

Toisen ryhmän oppijoilta saatu palaute on kaiken kaikkiaan erittäin positiivista. Käytetyissä menetelmissä ei ollut yhtään sellaista, jonka kaikki osallistujat olisivat halunneet heittää pois. Yhden mielestä aivojumpan voisi poistaa samoin kuin logofilosofisen ”hyvien hetkien -päiväkirjan”. Yksi tunti ryhmässä rentoutumisen vaikeaksi. Muuten kaikkea pidettiin tarpeellisena, toimivana ja hyvänä.

Mahdollisuutta Kuntoutussäätiön testeihin pidettiin erittäin hyvänä ja kaikki käyttivät sitä hyväkseen. Testausten järjestäminen Lahteen oli oppijoille loistojuttu. Saaduilla tuloksilla on todella iso merkitys niin heidän opinto- ja työelämä poluilleen kuin muullekin kuntoutumiselle. Oppijat kokivat helpotusta huomattaessaan olevansa oikeassa oppimisvaikeusolettamuksensa kanssa; he eivät olekaan tyhmiä tai huonoja! Testit antoivat arvokasta tietoa siitä, minkälaisesta oppimisen vaikeudesta kenelläkin oli kysymys. Esimerkiksi eräällä oppijalla on kapea-alainen matematiikan oppimisen vaikeus ja yhdellä toisella lukivaikeus, mikä näkyi luke-

misen hitautena. Yksi sai puolestaan vahvistuksen ADHD-epäilylleen. Oppimisen vaikeuteen liittyvien tulosten lisäksi he saivat tietoa muista (neuropsykologisista) asioista, jotka vaikuttavat heidän kuntoutumiseensa. Esimerkiksi yhden oppijan kohdalla huomattiin, että hänellä on masennus ja väärä lääkitys. Saadun tiedon johdosta hänelle varattiin aika psykiatrille ja lääkitys oikaistiin. Oppijat saivat myös vahvistusta ja ohjausta ammatillisille suunnitelmilleen.

Kurssin kesto, noin puolta vuotta, pidettiin miniminä. Ryhmäkokoontumiskertoja toivottiin pääsääntöisesti kaksi per viikko, neljä tuntia kerrallaan. Erityisesti toivottiin lisää Vedic Artia, tajijita, aivojumbppaa, IE: tä ja logofilosofisia keskusteluja. Itse asiassa, kaikista ohjelmassa olleista menetelmistä olisi haluttu lisäohjastusta. Yhtenä tärkeimmistä osaluista ohjausprosessissa pidettiin itse ryhmätoimintaa. Myös jaettuun materiaaliin oltiin tyytyväisiä.

Sitä, että ryhmällä oli yksi ja sama ohjaaja koko prosessin ajan, pidettiin tärkeänä. Sen katsottiin lisäävän luottamuksellisista ilmapiiriä, turvallisuuden tunnetta ja vähentävän perinteistä koulumaisuutta - luokkahuonetunnelmaa, josta monella oli todella ahdistavia muistoja. Yhden ohjaajan pysyvyyden tärkeyttä perusteltiin myös sillä, että kun kaikki muut oppijoiden tukiverkossa (sosiaalitoimi, Kela, työvoimatoimisto, terveydenhoitajat, lääkärit jne.) ovat ihmiset vaihtuvat tiuhaan tahhtiin, on tärkeitä, että edes yksi kontakti säilyy ja kestää tietyn prosessin alusta loppuun.

Kaikkein eniten parannustoiveita sai ryhmäkokoontumisten tila, jonka toivottiin olevan isompi. Toisaalta ryhmäläiset olivat tyytyväisiä siihen, että heillä oli käytössä oma tila, mikä mahdollisti tilan muokkaamisen ”omaksi pesäksi”.

Viisastuneina pilottiryhmäläisten palautteesta, jossa kaivattiin vankempaa teoreettista viitekehystä ohjelman tueksi, loin toisen ryhmän oppijoille laajan oppimateriaalipaketin, joka koostuu erilaisten harjoitteiden lisäksi käytettyjen menetelmien teoretiedoista.

Tarjottua mahdollisuutta yksilöohjaukseen käytettiin vaihtelevasti, etenkin toisessa ryhmässä kaiken kaikkiaan vähemmän, kuin mihin alussa olin varautunut. Ehkä tähän oli syynä se, että ryhmätapaamisilla annettiin keskusteluille, kunkin omille ajatuksille ja mielipiteille runsaasti aikaa.

Myös LYHTY-palvelukeskuksen ja kuntouttavan työtoiminnan henkilöiden antama palaute on positiivista. He ovat tyytyväisiä saamaansa koulutukseen. Heidän tarpeensa ja toiveensa huomioiden järjestettiin mm. vierailu- ja luentomatkat Kuntoutussäätiölle ja HERO:on. Lahdes- sa toteutettiin kolmen luennon ”Erityistä tukea oppimiseen” -luentosar- ja. Edellisten organisaatioiden antama palaute OVI-ohjelmasta on niin ikään hyvin myönteistä. OVI-oppijoiden ohjaajat kuntouttavasta työtoi- minnasta kertoivat huomanneensa selkeää kuntoutumista asiakkailtaan; oppijat olivat saaneet elämäänsä iloa ja toivoa. Oppijoiden ilo ja innoitus oli säteillyt kuntouttavaan työtoimintaan saakka, jossa he olivat toimi- neet toisten kannustajina mm. opiskeluun ja IE:n tekemiseen.

Saadusta palautteesta on selvästi nähtävissä ohjauksen myönteiset vaiku- tukset ja siitä saatu hyöty. Se näkyy mm. itseluottamuksen ja -ymmär- ryksen sekä rohkeuden kasvamisena, koetun osaamistason ja kykyisyy- den parantumisenä, kognitiivisten taitojen ja valmiuksien kohoamisena sekä ahdistuneisuuden vähentymisenä. Myös suhtautuminen omiin vai- keuksiin ja selviytymiseen muuttui myönteisemmäksi. Oppijat kokivat saavuttaneensa hyvin itselleen asettamia tavoitteita.

Jokainen kohtaaminen on uuden alku,
siinä on uuden loppuelämän tuntu.
Mihin sinä olet minua pyytämässä?
Yksin ja yhdessä olemme uusi osa
ihmisen määritelmää,
meistä kummastakin ja tapaamisestamme
piirtyy historiaan muistijälki,
joka ei koskaan häviä.
– Tuula Katainen

Pohdiskellen kohti uusia OVIa

”Oli hyvä huomata, että jostain sai apua ongelmiin & ettei heti jätetty tuuliajolle tai pompoteltu edestakaisin turhaan. Samanlaista ohjelmaa tarvitaan jatkossakin varmasti monille muillekin. Toivon että muutkin saavat tarvittavaa apua kuten minä sain. Kiitos paljon!”

OVI-kuntoutuksesta saamani kokemus ja palaute vahvistavat näkemystäni oppijan kokonaisuuden huomioimisen tärkeydestä. Kuntoutuksen tulisi sisältää välineitä, tukea ja ohjausta ihmisolennon kaikille olemuspuolille. Kuntoutuksen tulee myös olla riittävän pitkäkestoista ja joustavaa, ilman pitkää taukoa. Jollekin puoli vuotta on riittävä, kun taas toinen tarvitsee pitemmän kuntoutuskaaren. Kuntoutuksen tulee olla jokaisen yksilön omat tarpeet ja voimavarat huomioivaa, sillä kaikille ei käy sama paketti, vaikka eri paketit sisältävätkin samoja aineksia. Ryhmäprosessin jälkeen oppijoilla tulisi olla mahdollisuus ns. ”jälkihoitoon” esim. joskus kokoontuvan ryhmän tai erikseen sovittavien yksilöohjauksen muodoissa. Tarvittaessa ohjaaja voisi ”saattaen vaihtaa” oppijan esim. ammatilliseen oppilaitokseen, työharjoittelu tai -kokeilupaiikkaan. Aina sen mukaan, mitä kukin oppija kohdallaan tarvitsee.

Kuntoutussäätiön laaja-alaiset testit on hyvä tehdä kuntoutusprosessin alku vaiheessa. Näin saatuja tuloksia pystytään hyödyntämään tehokkaammin prosessin aikana (tarvittava ja oikea lääkitys, hoitoonohjaus, terapiat, tarkemmin kohdennettu erityisopetus, ammatinvalinnan ohjaus jne.).

Onnistuneeseen kuntoutusprosessiin tarvitaan myös laajaa alueellista yhteistyötä. Näin oppijalla on useampi henkilö, kenen puoleen tarvitessaan voi kääntyä ja asiakas- ja ohjaustyötä tekevät näkevät koko ajan, missä mennään; mikä toimii kenenkin kohdalla ja miten.

Oppijapalautteessa oli toivomus siitä, että jatkossa useammalla oppimisen vaikeudesta kärsivällä olisi samanlainen mahdollisuus opinnolliseen kuntoutukseen kuin heillä. Nähtäväksi jää, miten Lahdessa tullaan vastaamaan tähän kasvavaan tarpeeseen.

Lähde
 lähde kävelemään pilvien päälle.
 Hämärä ei laskeudu niiden ylle,
 jotka ovat ystävästyneet tähtien kanssa.
 lähde parantamaan katkenneet oksat
 puista ja ihmisten sydämistä;
 et tarvitse siinä muuta kuin rakkautta.
 lähde itkemään jokien kanssa

ja vastasyntyneiden.
 Jokainen kaipaa lämpöistä kyyneltä
 selvänäköisestä silmästä.
 lähde laulamaan, jos vain voit.
 lähde suremaan, jos sinun täytyy.
 Maailmankaikkeus on hyvä paikka,
 jos olet oikealla polulla.
 – Henryk Skolimowski

Kirjallisuutta

- Ahonen, T., Siiskonen, T. & Aro, T. (toim.) 2001. Sanat Sekaisin. Juva: WS Bookwell Oy.
- Aulanko, M. 1991. Minä osaan - anna aivojesi toimia. Juva: WSOY.
- Aulanko, M. 1997. Rohkeasti puhumaan – luova esiintyminen. 2. painos. Juva: WSOY.
- Dennison, G. E. & Dennison, P. E. 2001. Aivojumppa opas. II painos. Keuruu: Keuruun Laatupaino Oy.
- Dunderfelt, T. 1998. Henkilökemia. Yhteistyö erilaisten ihmisten välillä. Söderkulla: Dialogia.
- Feuerstein, R. 1980. Instrumental Enrichment An Intervention Program for Cognitive Modifiability. USA: University Park Press.
- Frankl, V. 1981. Elämän tarkoitusta etsimässä. Keuruu: Otava.
- Frankl, V. 1983. Ihmisyyden rajalla. Keuruu: Otava.
- Frankl, V. 1986. Tarkoituksellinen elämä. Helsinki: Otava.
- Frankl, V. 1986. Ehjä ihmiskuva. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Frankl, V. 1986. Tahdonvoimalla terveeksi. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Furman, B. 2003. Ei koskaan liian myöhäistä saada onnellinen lapsuus. 7. painos. Viborg: Norhaven Paperback A/S.
- Haapasalo, S. & Salomäki, J. 2000. ”On kuin kivi olisi vierähtänyt sydämeltäni”. Helsinki: Yliopistopaino. Kuntoutussäätiön tutkimuksia 64.
- Halonen, M. 1999. Aikuinen oppimassa. Helsinki: Gummerus.
- Hannaford, C. 2003. Oppimisen palapeli - yksilölliset aivoprofiilit. Kehitysvammaliitto. Helsinki: Hakapaino.
- Hannaford, C. 2001. Aivojumppa opas. Keuruu: Keuruun Laatupaino Oy.
- Hannaford, C. 2001. Viisaat liikkeet. Kehitysvammaliitto. Helsinki: Hakapaino.
- Kalliopuska, M. 1997. Itsetunto. 5. painos. Tampere: Tammer-Paino Oy.
- Kivi, T. 2001. Oppimisen taidot. Opetushallitus.
- Lukas, E. 2001. Elämäntaidot ja hyvinvointi. Taipalsaari.

Lukas, E. 1984. Sinunkin elämälläsi on tarkoitus. Helsinki: Kirjayhtymä.

Lukas, E. 1985. Elämän voima. Helsinki: Kirjayhtymä.

Pykäläinen, L. 2004. Ihmiskäsitys, arvot ja kasvatus Franklin ja Böschemeyerin logoterapioissa. Oulu: Oulun yliopistopaino.

Saarinen, E. & Lonka, K. 2000. Muodonmuutos. 2. painos. Porvoo: WS Bookwell Oy.

Työministeriö. 1998. Asiakkaana erilainen oppija. Helsinki: Oy Edita Ab.

WWW -lähteitä:

CAST - Cartoon attribution strategy test:

<http://elias.it.helsinki.fi/PSYKO/Opetus/Kliini.nsf/0/d7d4a4d137d493dfc22568e200243300?OpenDocument>

Kuntoutussäätiö: <http://kuntoutussaatio.fi>

Oppimiskinesiologia: <http://www.kaapeli.fi/kinesiologia/aivojumppa.shtml>

Suomen Logoterapiainstituutti Oy: www.logoterapia.fi

Taiji: <http://www.kolombus.fi/taiji/linkit.htm>

Tiedonpuu ry: <http://www.tiedonpuu.fi>

Vedic Art: http://www.vedicart.ws/sivujen_toteutus.php

Maarit Laitinen, Katri Rantanen & Taina Platan

Kuntouttava työtoiminta Lahdessa: asiakas- ja hallintonäkökulmaa

Tässä artikkelissa kuvaamme kuntouttavaa työtoimintaa koskevaa laskia, sen soveltamista ja toteuttamista Lahdessa. Lahden toimintamalli otettiin käyttöön loppukesällä 2002. Olemme pyrkineet luomaan meidän olosuhteisiimme sopivat ja toimivat käytännöt. Kehitystyömme jatkuu edelleen koko ajan. Kuntouttavassa työtoiminnassa on kaikkiaan ollut vuoden 2004 loppuun mennessä 259 eri asiakasta. He ovat toimineet kuntouttavassa työtoiminnassa eri palveluntuottajiemme tarjoamista ohjatuissa työtehtävissä (mm. puutoissa, korujen teossa, eläimiä hoitamassa, toimistotöissä, myyntitöissä) ja muissa kuntouttavissa toiminnissa (mm. peruskoulun suorittaminen, atk-taitojen kehittäminen). Kuntoutusprosessien avulla työ- ja toimintakykyisyyttä on voitu arvioida ja usein kuntoutus on johtanut koulutus- tai työpolulle, jotka ovat päätavoitteita. Yksilöllisyys ja räätälöinti ovat kuntouttavan työtoiminnan ohjauksen avainsanoja niin työtoiminnanohjaajillamme kuin palveluntuottajillammekin. Yhtenä välineenä pääsimme kokeilemaan OVI-kuntoutusta joko osana kuntouttavaa työtoimintaa tai työvoiman palvelukeskuksen asiakkaan kuntoutusprosessia. OVI-kuntoutuksesta pääsi hyötymään vain pieni osa asiakkaistamme, mutta saimme arvokkaita kokemuksia, joita avaamme artikkelin loppupuolella.

Aktivointisuunnitelma ja kuntouttava työtoiminta

Suomalaisessa yhteiskunnassa työnteko korostuu ja työelämään osallistuminen on keskeisessä roolissa yhteiskuntaan kiinnittymisprosessissa. Työelämään osallistuminen nähdään myös keinona vastata sosi-

aalityön ja sosiaalipolitiikan tarpeisiin. Erilaiset aktivointitoimenpiteet, jotka edistävät asiakkaiden työllistymistä ja parantavat elämänhallintaa, on hyväksytty sosiaalityön menetelmiksi. (Lamminen 2003, 40.) Aiemmin työkokemuksia sai helpommin ja hanttihommia oli tarjolla kouluttamattomillekin ihmisille. Työkokemusten kautta pystyi jopa vakiinnuttamaan työpaikan itselleen, mikä nykyisin on hyvin epätodennäköistä. Ylipäänsä turvallinen perinteiden ohjaama vakaa työn ja elämän ura ei ole enää mahdollista. Elämä on monimutkaistunut ja sisältää paljon epävakaisuuksia ja katkoksia. (Kajanoja 2002, 187.) Kun työttömyys on lisääntynyt, on koulutuksesta tullut merkittävä osa työpolitiikkaa. Koulutukseen osallistumattomat tai keskeyttäjät ovat yksi osa väestöä, jonka on vaikea kiinnittyä työmarkkinoille. Vaikka heillä olisi työhaluja, pääsevät koulutetut henkilöt helposti heidän ohitseensa työhön. Yhtenä vaikeasti työllistyvänä ryhmänä ovat erilaisissa elämäntilanteissa tai kriiseissä kamppailevat ihmiset. (Komonen 2002, 18–19.) Kuntouttavassa työtoiminnassa ja koko sosiaalityön kentällä työskennellään siis hyvin erityyppisistä elämäntilanteista tulevien asiakkaiden kanssa ja yritetään yhdessä heidän kanssaan löytää toimivia ratkaisuja tilanteisiin ja ehkäistä syrjäytymistä. Monenmuotoisia palveluja ja verkostoja tarvitaan avuksi, kun asiakkaiden kanssa suunnitellaan ja rakennetaan tulevaisuutta.

Laki kuntouttavasta työtoiminnasta astui voimaan 1.9.2001. Laki korostaa työn merkitystä syrjäytymisen estäjänä. Kuntouttavan työtoiminnan lain tarkoituksena on parantaa pitkäaikaistyöttömien edellytyksiä työllistyä avoimille työmarkkinoille sekä toisaalta aktivoida ja kuntouttaa heitä. Laki edellyttää viranomaisyhteistyötä erityisesti sosiaali- ja työvoimaviranomaisien välillä. Viranomaisten edellytetään puuttuvan työttömyysprosessiin yksilötasolla. Toisaalta laki lisää kuntien vastuuta työttömien aktivoinnista. Kuntouttava työtoiminta on yksi kunnan järjestämä sosiaalipalvelu. (Ala-Kauhaluoma et al. 2004.)

Laissa edellytetään, että sosiaaliviranomainen ja työvoimaviranomainen laativat yhdessä asiakkaan kanssa aktivointisuunnitelman. Viranomaisen on kutsuttava asiakas aktivointisuunnitelman laadintaan tietyn työmarkkinatuen tai toimeentulotuen saamisajan jälkeen. Alle 25-vuotiaita koskevat työttömyysajat ovat lyhyempiä kuin yli 25-vuotialla. Työmarkkinatukiehdon täyttävistä asiakkaista tulee listat kuukausittain Kelasta työvoimatoimistoon. Sosiaalitoimistoilla ei ole vastaavaa järjestelmää, vaan toimeentulotukiehdon täyttävät asiakkaat on tapauskohtaisesti seuloitava asiakkaiden joukosta. Työttömillä on lain mukaan velvollisuus

osallistua suunnitelman laatimiseen, ellei heillä ole laissa määrättyä hyväksyttävää syytä kieltäytymiselle. Neuvottelun tuloksena on kirjallinen kaikkien osapuolten allekirjoittama suunnitelma, jonka toteutumista seurataan sovitusti määräajoin. (Emt.)

Aktivointisuunnitelmassa arvioidaan aikaisempien toimenpiteiden ja suunnitelmien toteutuminen, selvitetään nykyinen tilanne ja sovitaan toimenpiteistä, joilla pyritään parantamaan asiakkaan työllistymismahdollisuuksia. Aktivointisuunnitelma voi sisältää mm. erilaisia sosiaali- ja terveystalveta, työvoimapolitiittisia toimenpiteitä tai työllistymissuunnitelmia ja -ehtotuksia. Mikäli asiakas ei työllisty eikä hänelle voida tarjota ensisijaisia työvoimapolitiittisia toimenpiteitä, hänet ohjataan kuntouttavaan työtoimintaan. Aktivointisuunnitelmien avulla pyritään luomaan asteittain etenevä polku kohti työelämää. (Emt.) Polkujen pituus vaihtelee kovasti ja etenemistahti on yksilöllinen. Suunnitelmat ovat hyvin yksilöllisiä, ja yhdellä asiakkaalla voi olla samanaikaisesti kuntouttavan työtoiminnan kanssa meneillään esim. terapiaa tai yhdyskuntapalvelua. Tai erilaiset tutkimus-, kuntoutus- ja terapiajaksot voivat kulkea monin variaatioin limittäin tai peräkkäin prosessin aikana.

Jo lain nimi kertoo, että kyse on kuntouttavasta työstä. Laajasti kuntoutus pitää sisällään sosiaalisen selviytymisen edistämistä, toiminta- ja työkyvyn parantamista ja syrjäytymisen ehkäisyä. Laaja-alaisuus näkyykin useissa aktivointisuunnitelmissa. Aktivointisuunnitelmiin kirjataan ne toimenpiteet, joiden avulla pyritään parantamaan asiakkaiden elämänhallintaa. Eri toimenpitein tuetaan asiakkaita omien voimavarojensa löytämiseen ja hyödyntämiseen. (Emt, 31.)

Lahden tilanne

Kuntouttavan työtoiminnan järjestäminen on kunnan vastuulla. Järjestämistavat vaihtelevat siis kuntakohtaisesti. Lain voimaantulon jälkeen Lahdessa lähdettiin liikkeelle hyvin varovaisesti, koska lisäresursseja ei ollut saatavissa aktivointisuunnitelmien laatimiseen. Samoin kuntouttavan työtoiminnan toimijaverkostoa alettiin luoda vähitellen talven 2001–2002 aikana. Kun kuntouttavan työtoiminnan yksikköön saatiin työntekijät kesän 2002 aikana, alkoi toiminta aktivoitua. Toimintalinjat muotoutuivat syksyn 2002 aikana, jolloin päästiin jo toimimaan täysipainoisesti. Kuntouttavan työtoiminnan yksikössä työskentelee kaksi työtoiminnan ohjaajaa, yksi kanslisti ja vastaava sosiaalityöntekijä. Koko toiminta on aikuissosiaalityön päällikön vastuualueella.

Kun laki tuli voimaan, Lahdessa oli noin 4 500 aktivointiehdon täyttävää työvoimatoimiston ja sosiaalitoimiston asiakasta. Asiakkaiden määrä oli niin suuri, että jo alkuvaiheessa oli selvää, ettei kaikille pystytä tekemään aktivointisuunnitelmaa. Niinpä Lahdessa lähdettiin liikkeelle alle 25-vuotiaista asiakkaista syksyllä 2001. He olivat etusijalla aktivointisuunnitelmia tehdessä. Toki ohessa tehtiin jonkin verran aktivointisuunnitelmia myös yli 25-vuotiaille asiakkaille. Vasta kun työvoiman yhteis- palvelupiste (nyk. työvoiman palvelukeskus) aloitti toimintansa Lahdessa loppuvuodesta 2002, alettiin yli 25-vuotiaille tehdä enemmän aktivointisuunnitelmia ja heitä ohjautui myös kuntouttavaan työtoimintaan.

Koska Lahdessa ei ole kaupungilla omaa laaja-alaista työpajaa, on kuntouttavan työtoiminnan palvelut ostettava yksityisiltä palveluntuottajilta (= kolmannen sektorin toimijoilta). Syksyllä 2003 palveluntuottajat kilpailutettiin, ja nykyinen sopimuskausi kattaa vuodet 2004–2006. Palveluntuottajien kanssa on siis tehty pitkät sopimukset, ja koko ajan toimintaa seurataan, arvioidaan ja kerätään palautetta sekä asiakkailta että palveluntuottajilta. Palveluntuottajien kanssa käydään jatkuvaa vuoropuhelua, jotta asiakkaille pystytään tarjoamaan mahdollisimman monipuolista ja laadukasta palvelua. Lisäksi työtoiminnanohjaajat seuraavat asiakkaan sitoutumista toimintaan sekä suunnitelmien toteuttamista ja toteutumista. Asiakkailta edellytetään yhteiseen suunnitelmaan ja palveluprosessiin sitoutumista (Ala-Kauhaluoma et al. 2004, 27).

Työtoiminnan ohjaus ja asiakkaat

Asiakkaan tilanteen alkukartoitus ja alkumotivointi tehdään jo aktivointisuunnitelmatilanteessa, jota työtoiminnanohjaajat tarkentavat edelleen alkuhaastattelutapaamisessa. Sen jälkeen he hakevat sopivia työtoimintakohteita asiakkaiden toiveiden ja edellytysten pohjalta. Kun sopiva ja kaikkia osapuolia tyydyttävä kohde löytyy, asiakas pääsee aloittamaan kuntouttavan työtoiminnan. Työtoiminnanohjaajat seuraavat asiakkaan kuntouttavan työtoiminnan prosessia tiiviisti ja tukevat asiakasta koko prosessin ajan. Heille jää usein myös motivointityötä prosessin edetessä ja asiakkaiden hakiessa suuntia ja kokeillessa eri vaihtoehtoja. Asiakkaiden polut eivät useinkaan etene suoraviivaisesti, vaan matkan varrelle osuu monenlaisia karikkoja ja sivupolkuja, joiden kautta löytyy joko uusia väyliä tai palataan alkuperäiseen suunnitelmaan tai pidetään välillä paussia tai joissain tapauksissa lopetetaan kokonaan. Työtoiminnanohjaajilta vaaditaan herkkyyttä havaita muutokset ja reagoida niihin. Yh-

teistyökumppanina ovat tietysti myös eri palveluntuottajien lähiohjaajat, joilla on ajankohtaista tietoa asiakkaan tilanteesta.

Usein vasta kuntouttavan työtoiminnan aikana selviää asiakkaan tilanteista asioita, joista ei ole aiemmin ollut mitään tietoa tai mainintaa missään. Näin käy esimerkiksi usein päihdeongelmista tai oppimisvaikeuksista kärsivien asiakkaiden kohdalla. Esim. erään asiakkaan kirjoittamisen vaikeudet paljastuivat hänen palauttamistaan ja täyttämistään lomakkeista. Työtoimintapaikassa voidaan havaita vaikeuksia työtehtävien hoitamisessa tai ongelmia työyhteisöön sopeutumisessa. Tai sitten asiakkaalla on perusteettomia poissaoloja, joiden takaa paljastuu esim. mielenterveysongelmia. Ylipäänsä, kun asiakas joutuu sitoutumaan säännölliseen toimintaan, vaaditaan jo senlaatuista pitkäjänteisyyttä ja omatoimisuutta, joita ei kaikilta löydy ja sitoutumisen myötä piilossa olevat ongelmat paljastuvat. Vähitellen taidot kuitenkin karttuvat ja asiakas oppii uusiakin taitoja. Elämänhallintataitojen kohentamisen myötä asiakkaan itsetunto vahvistuu ja tulevaisuudensuunnitelmia on mahdollista rakentaa.

Miten asiakkaat valikoituvat?

Sosiaalityön tehtävänä on integroida syrjäytyneet tai syrjäytymisvaarassa olevat henkilöt ympäröivään yhteiskuntaan. Tätä tehtävää ovat kuntouttavaa työtoimintaa koskevan lain myötä toteuttamassa myös työvoimaviranomaiset sekä työtoiminnanohjaajat ja ohjaajat eri toimipisteissä. Asiakkaat valikoituvat tiettyjen kriteereiden pohjalta viranomaisten vastaanotolle ja heillä on velvollisuus osallistua aktivointiin. Mutta miten palvelut määräytyvät sen jälkeen? Kenelle tarjotaan mitään? Miten palvelutarpeet hahmottuvat?

Postmodernissa yhteiskunnassa on vaikeampaa erottaa, mikä on normaalia ja samanlaista ja mikä taas poikkeavaa ja erilaista. Kuka tahansa meistä on jollain tavalla ”erilainen”, ja jokainen voi olla mahdollinen ”poikkeava yksilö”. Tämä riippuu siitä, mistä näkökulmasta ja miten ketäkin katsotaan. (Vrt. Helne 2002, 79, 179.) Jollain tavalla meillä asiantuntijoilla on kuitenkin halu nimetä ongelmia ja luokitella asiakkaita. Syrjäytymisestä puhutaan paljon, ja esim. pitkäaikaistyöttömät nimitetään usein syrjäytyneiksi. Aktiivisessa sosiaalipolitiikassa on valittu linja, jossa yksilöt joutuvat tavallaan vastuuseen yhteiskunnallisista, rakenteellisista tekijöistä. Ja tähän me asiantuntijatkin usein suostumme,

kun yritämme vastata esim. rakennetyöttömyyden aiheuttamiin ongelmiin yksittäisten asiakkaiden oman vastuun selkiyttämällä ja heidän elämänhallintaansa parantamalla. (vrt. Helne 2002, 87.) Pyrimmekö palauttamaan asiakkaita yhteisyyteen, jota ei ole olemassakaan?

Nykypäivän yleiset trendit kuten sinkkuus, ”onnellisuuspillereiden” käyttö, lyhytjännitteinen kulutushuuma ja joustotyöläisyys ja pätkätyöläisyys kuuluvat monien ihmisten normaaliin arkeen. Luokitellaanko ne sitten syrjäytyneiden kohdalla poikkeaviksi tekijöiksi ja siten ulkopuolista puuttumista edellyttäväiksi? (Vrt. Helne 2002, 98–99.)

Asiakastyössä kohtaa väistämättä asioita, joihin on vaikea vetää rajaa tai luokitella niitä. Usein on myös vaikea löytää taustatekijöitä, joihin voidaan vaikuttaa niin, että asiakas kuntoutuu. Työntekijöiltä ja asiakkailta edellytetään sitoutumista ja pitkäjänteisyyttä. Asiakkaiden motivaatio kuntoutumiseen on kyettävä herättämään ja ylläpitämään koko prosessin ajan. Keskinäisen luottamuksen rakentaminen on oma prosessinsa. Loppujen lopuksi on monen tekijän summa, kuka valikoituu mihinkin palveluun tai toisaalta kuka jää palvelujen ulkopuolelle.

Asiakkaat, jotka ovat mukana kuntouttavassa työtoiminnassa tai ovat moniammatillisen työvoiman palvelukeskuksen asiakkaita, ovat monesti etuoikeutetussa asemassa. Heidän prosessiaan tuetaan ja seurataan jatkuvasti, ja tueksi on tarjolla runsaasti erilaisia palveluja. Palveluihin ohjataan useimpia asiakkaita, mutta riippuu täysin asiakkaasta, kuka motivoituu lähtemään palvelun piiriin tai tarttuu erilaisiin vaihtoehtoihin. Koska asiakkailla on hyvin monentasoista ja -laatuista problematiikkaa, palvelujen kirjon on oltava monipuolinen. Koko ajan myös asiakkailta pyydetään palautetta palveluista ja palveluntuottajien kanssa käydään keskusteluita palvelujen kehittämiseksi. Oikea-aikaisuus on myös ratkaisevaa. Asiakkaan muutoshalukkuuteen pyritään vastaamaan mahdollisimman pian, kun tarve tulee esille.

Asiakkaista ei voi muodostaa yhtä tyyppikuvausta. Jokainen on yksilö, jolla on omanlaisensa elämäntilanne nyt ja sen taustalla lukuisa määrä erilaisia pettymyksiä, keskeytyksiä, epäonnistumisia, luovuttamisia, mutta myös onnellisia hetkiä ja voimavaroja, joita pitäisi saada esille. Oppimisvaikeudet ovat yksi haasteellinen asia asiakkaiden elämäntilanteessa etenkin, koska ne ovat yleensä jääneet huomaamatta aiemmin tai asiakas ei ole uskaltanut tai osannut tuoda niitä esille. Nuoren aikuisen tai jo varttuneemman aikuisen oppimisvaikeuksien korjaaminen on pitkä

prosessi eikä Lahdessa ole riittävästi tarvittavia kuntoutusmahdollisuuksia. Lisäksi ongelmien tunnistaminen on vaikeaa.

WtW-projekti ja ryhmätoiminta

WtW (Worth the Work = jokainen on työn arvoinen) -projekti aloitti toimintansa Lahdessa vuonna 2002. Lahden yhteispalvelupiste, nykyisin työvoiman palvelukeskus, LYHTY ja kuntouttava työtoiminta aloittivat yhteistyön WtW-projektin kanssa syksyllä 2002. Keskeisiksi yhteisiksi asioiksi työrengas piirissä nousivat erityisryhmien työllistäminen, verkostoituminen sekä myös erilaiset oppijat. WtW-projektin avulla saimme ajankohtaista tietoa erilaisesta oppimisesta ja aloimme kehittää pienryhmätoimintaa.

Ensimmäinen ryhmä toteutettiin keväällä 2003 ja toinen ryhmä keväällä 2004. Ryhmätoiminnan sisältö muotoutui pitkälti asiakkaiden tarpeiden ja toiveiden mukaisesti ja asiakkaiden ehdoilla. Myös vetäjien persoona ja ammatilliset taidot vaikuttivat osaltaan ryhmätoiminnan muotoihin. Ryhmät kokoontuivat viikoittain, joten prosessi oli tiivis. Koska mukana oli sekä yksilö- että ryhmäohjausta, tulivat asiakkaiden ajatukset riittävästi kuulluiksi. Ryhmätoimintaa on tarkemmin edellä kuvannut Mirja Heikkinen artikkelissaan.

Ryhmiin valikoitui asiakkaita pääosin kuntouttavasta työtoiminnasta, koska ryhmäprosessi oli helpointa liittää kuntouttavan työtoiminnan yhteyteen. Ryhmäkokoontumiset olivat osa asiakkaan suunnitelmaa ja täydensivät kuntouttavan työtoiminnan jaksoa. Asiakkaat saivat myös toimintarahan ryhmäkuntoutuspäiviltä, mikä omalta osaltaan motivoi asiakkaita osallistumaan. Ryhmiin valitseminen, ohjaaminen ja motivoiminen oli työtoiminnanohjaajien tai vastuuvirkailijoiden (sosiaalityöntekijä tai työvoimaohjaaja) vastuulla. Mikäli työtoiminnassa tai vastaanotoilla oli tullut ilmi oppimisvaikeuksia, asiakkaille ehdotettiin ryhmää, mutta asiakas itse lopullisesti päätti, suostuuko vai ei. Tosiasiassa varmasti kaikki esimerkiksi kuntouttavassa työtoiminnassa olevat henkilöt hyötyisivät yksilöllisestä pienryhmätoiminnasta, mutta ryhmätoimintaan lähteminen on monelle iso kynnys, jonka ylittäminen ei kaikilta onnistu.

Oppimisvaikeuksien havaitseminen on myös hyvin vaikeaa ja varmasti sattumanvaraistakin. WtW-projektissa kehitettiin pienimuotoinen mitaristo, joka voisi auttaa löytämään potentiaaliset asiakkaat, mutta sen

käyttö on meillä ollut vähäistä. Yksinkertaisesti jo siitä syystä, että asiakkailla on niin paljon muitakin ongelmia, jotka edellyttävät tarttumista, että tämä sektori vieraampana jää usein vähemmälle, niin oleellinen asia kuin se olisikin. Kun lisäksi kuntoutusmahdollisuuksia ei juurikaan ole ollut, on ongelmaan tarttuminen ollut turhauttavaakin. Näin ollen ryhmätoiminta tuli tarpeeseen.

Elämäntilanteiden yksilöllistyminen näkyy asiakkaissamme. Yksilöiden elämäntilanteiden tutkimus ”vaatii yksilön kehityksen dynaamisuuden ja monimuotoisuuden entistä parempaa huomioimista ja etenkin yksilön elämäntilanteeseen vaikuttavien yhteiskunnallisten olosuhteiden tarkastelua” (Komonen 2002, 23). Elämäntilanteissa näkyy koulutusyhteiskunta, jossa on kovaa koulutuskilpailua ja valikointia. Koska valikointimekanismit ovat tiukkoja, on asiakkailla ainakin tämän asian suhteen iso riski joutua syrjäytymisuhan alle tai väliinpuutoamisriski on suuri. Asiakkaiden koulutuspolut ja elämäntilanteet etenevät katkoksellisina prosesseina, joita asiakas joutuu elämänsä aikana luomaan monesti uudelleen. (Emt. 23–24.) Näiden prosessien tukemiseen ja väliinpuutoamisilta varjelmiseen tai niiden vähentämiseen tarvitaan monipuolisia tukimuotoja ja yksilöllisiä vaihtoehtoja. Samalla joudumme asiantuntijoina miettimään, mitkä ovat sopivia väyliä asiakkaidemme kuntoutukseen ja millä areenoilla asiakkaat voisivat tulla helpoiten osallisiksi yhteiskuntamme rakentamiseen ja kehittämiseen. Erimuotoiset yksilölliset polut puoltavat paikkaansa ja OVI-kuntoutuksen tapaisia rohkeita ja innovatiivisia toimintamalleja tarvitaan.

Meille OVI-ryhmän kuntoutus oli ihanteellinen paikka testata sen toimivuutta, koska ryhmän toiminta oli pääosin kustannettu ESR-rahoituksella. Ostopalveluihin (neuropsykologiset tutkimukset) käytettiin lisäksi jonkin verran työvoimahallinnon varoja. Muutoin näin monipuolisen ja laadukkaan pienryhmätoiminnan järjestäminen kokonaan esim. kunnan varoin olisi ollut täysin mahdotonta nykyisessä taloudellisessa tilanteessa. Kuitenkin tällaista toimintaa tarvitaan, koska vastaavaa ei ole tarjolla yleisessä palveluvalikoimassa. On tunnettua, että räätälöinti ja asiantuntija-apu maksavat. Kuten edellä on todettu, asiakkaat vaativat entistä monipuolisempia, yksilöllisiä kuntoutusprosesseja ja -mahdollisuuksia, joita normaaleista peruspalveluista ei löydy.

Kuntoutusprosessista asiakkaat hyötyivät monin tavoin. Heille tehtiin tutkimuksia, joita heille ei muutoin ehkä ollenkaan olisi saatu järjestettyä. Samoin he pääsivät kokeilemaan erilaisia luovia terapiamuotoja, joista

he saivat upeita kokemuksia. He saivat monenlaisia onnistumisen elämyksiä ryhmässä toimiessaan. Lisäksi heille tarjottiin yksilöllistä tukea tarpeen mukaan. Prosessin aikana löytyivät ja hahmottuivat ne osa-alueet, joita sitten voitiin lähteä parantamaan tai hoitamaan jatkossa. Prosessi toimi siis tutkimus-, arviointi-, terapia- ja suunnittelujaksona. Se täydensi oivasti kuntouttavan työtoiminnan prosessia. Monille oireille tai ongelmille löytyi selityksiä ja hämmästyttäviin seikkoihin saatiin vastauksia. Suunnitelmat tarkentuivat kaiken sen tiedon ja kokemuksen ansiosta, joka prosessista saatiin. On vaikea kuvata sanoja onnistumisten kokemuksia ja elämyksiä, joita asiakkaat henkilökohtaisesti kokivat prosessin aikana. Elämänhallinta parani useilla asiakkailla. He oppivat myös paljon uusia asioita. Palautteet olivat erittäin positiivisia.

Nyt OVI-kuntoutusta ollaan tuotteistamassa. Vaikka kokonaisuus oli uskomattoman hieno ja monipuolinen, en usko, että lopullinen tuote voi olla yhtä muhkea paketti, koska sen kustannukset ovat suuret. Toimintaamme palvelisi parhaiten non-stop-kurssi, jolle asiakkaita voisi ohjata tarpeen mukaan. Ja jokaiselle poimittaisiin palveluvalikosta ne osiot, jotka tarvitaan. Tällöin asiakkaat kuitenkin jäisivät tiiviin suljetun ryhmän kokemuksiin paitsi. Taloudelliselta näkökannalta voi kaiken kaikkiaan olla niin, että tällaiseen ryhmäprosessiin ei ole yksinkertaisesti varaa, vaan joudutaan tyytymään yksittäisten palvelujen ostoon. Kunnallisen hallinnon puolella taloudelliset resurssit sanelevat palvelutason ja -tarjonnan pääsääntöisesti.

Jatkuvuus

Yksilölliselle, räätälöidylle pienryhmätoiminnalle on kuitenkin tarvetta. Sen sitominen osaksi kuntouttavaa työtoimintaa on toimivin vaihtoehto. Ryhmä toimii sosiaalisen kuntoutuksen välineenä. Uusia sosiaalisen kuntoutuksen keinoja on koko ajan kehitettävä, kun asiakaskunta tuo lisää haasteita. Ryhmätoiminnalla saavutetaan etuja, joita ei yksilötapaamisissa synny. Kaikki keinot, joilla syrjäytymistä voidaan ehkäistä tai korjata, ovat tervetulleita. Yhdenkin asiakkaan syrjäytymisen estäminen tuo satojen tuhansien eurojen säästöt (vrt. Kajanoja 2002, 182–187). Jos asiakas kykenee työelämään, hän vielä lisäksi kartuttaa kansantuloa omalla panoksellaan. Ja vaikka työelämän kynnys ei koskaan ylittyisi, prosessin läpikäyneet ihmiset voivat elää ehyempää elämää ja osallistua yhteiskunnan toimintaan. Lisäksi, kun asiakkaat ovat saaneet tietoa tilanteestaan ja vastauksia kysymyksiinsä, ei heidän tarvitse jatkuvasti kuormittaa muuta palveluverkostoa.

OVI-ryhmän prosessin seuraaminen on ollut mielenkiintoista ja opettavaista. Uusia yhteistyökuvioita on syntynyt ryhmän kautta. Niin asiakkaat kuin työntekijätkin ovat monta kokemusta rikkaampia. Tämän prosessin kautta useimpien asiakkaiden tilanne selkiytyi ja hankalille ja haittaaville oireille löytyi selityksiä. Hoitoa vaativille sairauksille aloitettiin hoidot tai lääkitykset. Pienimuotoista jatkokurssia on toivottu, ja se on järjestynyt syksyn 2004 aikana lähinnä yksilötapaamisina. Tällaisen ryhmätoiminnan tarve ja hyödyllisyys on siis tullut selkeästi todistetuksi, mutta nähtäväksi jää, miten se on toteutettavissa ja miten sen rahoitus järjestyy tulevaisuudessa. Hallinnon tasolla puhuvat tänä päivänä valitettavasti vain luvut ja rahat. Voidaanko niukkenevat julkihallinnon resurssit suunnata näin pienelle ryhmälle, vaikka tiedossa on, että nämä asiakkaat tarvitsevat nimenomaan tämántapaista yksilöllistä pienryhmätoimintaa? Riittävätkö näytöt ja luvut, asiakkaiden onnistumisten kokemukset ja avautuneet uudet urat perusteluksi toiminnalle? Mikä on OVI-tuotteen kustannus–hyöty-suhde? Onko tämä tarpeeksi tuottavaa toimintaa, johon aina vedotaan hallinnon tasolla? Herää siis enemmän kysymyksiä kuin löytyy vastauksia. Prosessia läheltä seuranneina työntekijöinä olemme sitä mieltä, että yhdenkin asiakkaan selkiytynyt elämäntilanne on jo riittävä saavutus, jotta toiminta on tarpeellista ja vastaavantuypista ryhmätoimintaa tarvitaan myös jatkossa. Joskin näissä prosesseissa pystyttiin auttamaan kaikkia niihin osallistuneita asiakkaita.

Lähteet

- Ala-Kauhaluoma, M., Keskitalo, E., Lindqvist, T. & Parpo, A. 2004. Työttömien aktiivointi. Kuntouttava työtoiminta –lain sisältö ja vaikuttavuus. Stakes tutkimuksia 141. Helsinki: Stakes.
- Helne, T. 2002. Syrjäytymisen yhteiskunta. Stakes tutkimuksia 123. Helsinki: Stakes.
- Kajanoja, J. 2002. Sosiaalisten normien taloudellinen merkitys. Esimerkkeinä syrjäytyminen ja päivähoito. Teoksessa Ruuskanen, P. (toim.) Sosiaalinen pääoma ja hyvinvointi. Jyväskylä: PS-kustannus, (181–199).
- Komonen, K. 2002. Koulutusyhteiskunnan marginaalissa? *Janus* 10 (1), 5–26.
- Lamminen, K. 2003. Työ reittinä yhteiskuntaan? *Janus* 11 (1), 39–57.
- Ruuskanen, P. (toim.). 2002. Sosiaalinen pääoma ja hyvinvointi. Jyväskylä: PS-kustannus.

Pirjo Savolainen

Kuntouttava työtoiminta – viimeinen oljenkorsi vai ponnahduslauta tulevaisuuteen?

Laki kuntouttavasta työtoiminnasta tuli kolmen vuoden ikään syyskuussa 2004. Lain tarkoituksena on ollut parantaa pitkään jatkuneen työttömyyden perusteella työmarkkinatukea tai toimeentulotukea saavan henkilön edellytyksiä työllistyä ja edistää hänen mahdollisuuksiaan osallistua koulutukseen ja muihin työllistymistä edistäviin toimenpiteisiin. (Kauhaluoma et al. 2004: 3.) Päijät-Hämeen sosiaalipsykiatrinen säätiö toimii kuntouttavan työtoiminnan palveluntuottajana; ajalla 1.1.2002–30.8.2004 on asiakkaita kaikkiaan ollut 83, joista yli puolet on ollut alle 25-vuotiaita.

Kuntouttavaan työtoimintaan tulleiden asiakkaiden elämäntilanteissa on nähtävissä erilaisten elämänhallinnallisten ongelmien kasautumista, päihdeongelmia, maksuhäiriöitä ja rikoksia. Päijät-Hämeen sosiaalipsykiatrisen säätiön asiakkailla on myös mielenterveysongelmia, erityisesti paniikki- tai masennusoireita. Useimmilla asiakkailla koulutukseen ja työelämään liittyvät suunnitelmat ovat kariutuneet jo varhaisessa vaiheessa: opinnot tai työharjoittelu ovat keskeytyneet, ja takana saattaa olla heppoisesti käydyn peruskoulun jälkeen useampi vuosi pelkkää oleskelua. Päijät-Hämeen sosiaalipsykiatrisen säätiön työtoimintaan osallistuneet asiakkaat ovat kokeneet poluillaan paljon epäonnistumisia ja siksi heiltä saattaa puuttua kokonaan kokemukset myönteisen palautteen saamisesta.

Päijät-Hämeen sosiaalipsykiatrisessa säätiössä jokaiselle asiakkaalle räätälöidään yksilökohtainen kuntoutumissuunnitelma. Yhdessä asiakkaan ja lähettävän tahon kanssa keskustellaan aktivointisuunnitelmaan kirja-
tuista tavoitteista ja pohditaan keinoja tavoitteiden saavuttamiseksi. Ase-

tettuja tavoitteita säännöllisesti arvioimalla ja tarpeen mukaan muuttamalla seurataan asiakkaan etenemistä kuntoutusprosessissa.

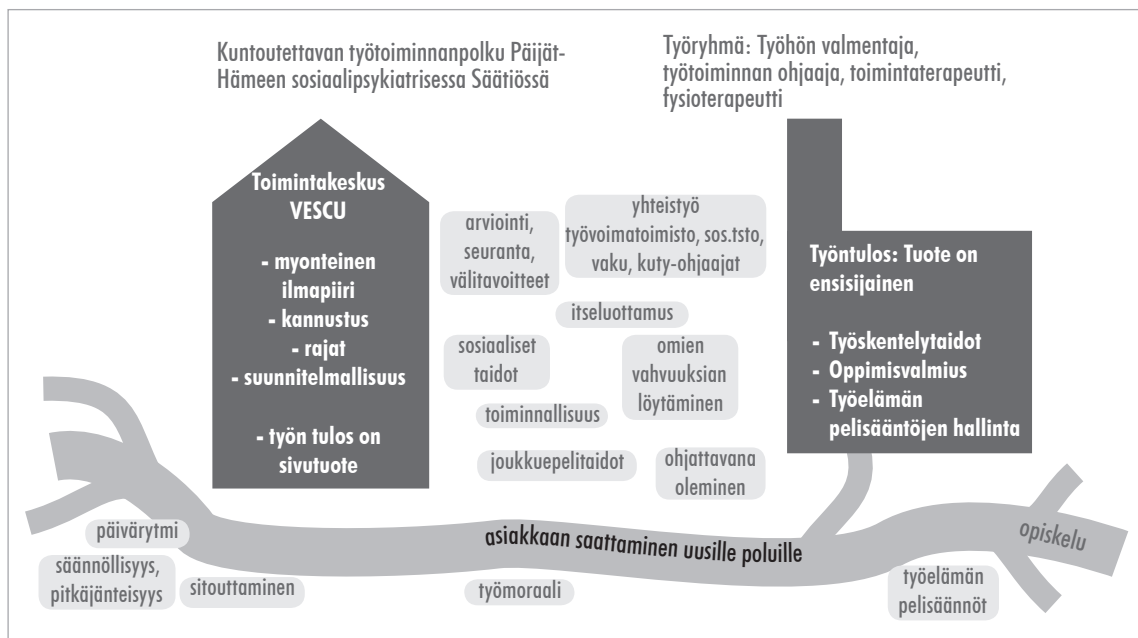
Tavoitteiden määrittely on asiakkaalle usein työtoiminnan alkuvaiheessa hankalaa. Osa asiakkaista elää ”päivän kerrallaan”, eikä heillä ole suunnitelmia tulevaisuuden suhteen. Ehkä se on myös harkittua itsesuojelua; pettymys ja masennus estetään sillä, ettei kovin suuria odotuksia etukäteen edes aseteta. Toisaalta tavoitteet, joita asiakkaan virallisiin papereihin kirjataan, ovat ammattikieltä, joka on useille asiakkaille vaikeasti luettavaa ja ymmärrettävää. (Pohjola 1993, 80-81.) Vasta kun tavoitteita ryhdytään avaamaan asiakkaan ymmärtämällä kielellä ja pilkkomaan pienemmiksi ja konkreettisemmiksi asioiksi, päästään työskentelyssä eteenpäin. Asiakkaan on helpompi vastata kysymykseen ”Mitä sinä haluaisit sinulle tapahtuvan seuraavan viikon tai kuukauden aikana?” kuin jos häneltä kysytään, millaisia tavoitteita hänellä on tulevaisuuden suhteen.

Räätilin työtä

Päijät-Hämeen sosiaalipsykiatrisen säätiön kuntouttava työtoiminta on ns. matalan tason työtoimintaa, jossa asiakkaan saatavilla on jatkuva tuki ja ohjaus. Yllättävää on ollut huomata, että asiakkaat ovat tarvinneet hyvinkin käytännöllistä ja konkreettista ohjausta arkiasioiden hoitamisessa. Liekö syynä se, että tämän päivän nuorten perhetaustasta löytyy usein rikkiäisiä perheitä, yksinäisyyttä, puuttuvaa vanhemmuutta tai lastensuojeluasiakkuuksia? Toisaalta nuorilta vaaditaan tänä päivänä nopeaa aikuistumista, oman elämän hallintaa ja pysymistä mukana yhteiskunnan nopeassa muutosvauhdissa. Päijät-Hämeen sosiaalipsykiatrisen säätiön asiakkaat ovat pääsääntöisesti sellaisia nuoria, jotka ovat tipahtaneet ”normaalin elämänsä” rattailla jo varhaisessa vaiheessa. Nuorten eväitä peruskoulusta lähdettäessä ovat useissa tapauksissa huonot todistukset, toimimaton oppimisen malli ja koulukielteisyys. Elämänsä on ollut katkonaista, mikä on aiheuttanut turhautumista ja heikentänyt itsetuntoa. (Karjalainen 1999:109–110.) Koska asiakkaiden elämäntilanteet ovat kovin erilaisia, heille tarjottava tukikin räätälöidään kunkin kohdalla tarpeen mukaisesti.

Päijät-Hämeen sosiaalipsykiatrisen säätiön kuntouttavan työtoiminnan keskeisin sisältö on sosiaalinen kuntoutus, koska asiakkaaksemme tulevat nuoret ovat eniten tukea tarvitsevia nuoria. Sosiaalinen kuntoutus on usein vasta edellytys sille, että muita toimenpiteitä, esim. opiskelu

tai työ, voidaan edes suunnitella. (Karjalainen 2004, 96–97.) Alla oleva piirros kuvaa kuntouttavan työtoiminnan polkua ja sisältöä Päijät-Hämeen sosiaalipsykiatrisessa säätiössä.

Kuvio: Kuntouttava työtoiminta Päijät-Hämeen sosiaalipsykiatrisessa säätiössä.

Monet nuoret ovat kertoneet kokeneensa myös ulkoisia paineita esim. vanhempien, sukulaisten, koululaitoksen ja toisaalta myös viranomaisten taholta. Heille kuntouttava työtoiminta antaa mahdollisuuden rauhoittua hetkeksi aloilleen erilaisia konkreettisia työtehtäviä tehden, selkiyttää ajatuksiaan ja etsiä omaa alaansa. Onneksi Lahdessa panostetaan kuntouttavan työtoiminnan sopimuksia tehtäessä pitkäjänteiseen työskentelyyn. Asiakkaan kuntoutuminen ja eteneminen kohti tavoitetta eivät tapahdu hetkessä; luottamuksen saavuttaminen, motivointi ja sitoutuminen vie aikansa.

Työntekijä rinnallakulkijana

Kuntouttavassa työtoiminnassa asiakkaiden ja työntekijöiden suhde on jatkuvaa aktiivista kohtaamista. Asiakkaat tulevat hyvin tutuiksi, koska heitä tavataan lähes päivittäin. Päijät-Hämeen sosiaalipsykiatrisen säätiön kuntouttavassa työtoiminnassa on noin 15–20 asiakasta kerrallaan ja

heitä varten on kuusi työntekijää, joista puolet on sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisia. Rajoitettu asiakasmäärämme antaa tarvittaessa myös mahdollisuuden nopeaan reagointiin kriisitilanteissa. Monille asiakkaalle työntekijä on ainoa aikuiskontakti; äiti- tai isähahmo. Työntekijän myönteinen, hyväksyvä ja asiakasta arvostava suhtautuminen vahvistaa asiakkaan luottamusta omaan selviytymiseen.

Ohjaajan työnkuva Päijät-Hämeen sosiaalipsykiatrisen säätiön työtoiminnassa on hyvin laaja, koska kuntouttavan työtoiminnan työote on kokonaisvaltaista: elämäntilanteita koetetaan parantaa useilla osa-alueilla samanaikaisesti. Asiakasta on saattaen ohjattu asioimaan virastoissa, kauppoissa tai terveydenhuollon palveluissa, on tehty tutustumiskäyn- tejä oppilaitoksiin ja työpaikoille tulevaisuuden suunnitelmien selkeyttämiseksi tai neuvoteltu oppilaitosten kanssa keskeytyneiden opintojen jatkomahdollisuuksista. Kokonaisvaltaisuus ei kuitenkaan tarkoita sitä, että työtoiminnassa pyritäisiin hoitamaan ja käsittelemään kaikki asiat, vaan yhteistyöverkoston palveluja ja asiantuntemusta hyödynnetään asiakkaan tarpeiden mukaisesti. (Karjalainen 2004, 102–103.) Ehdottoman positiivista kuntouttavassa työtoiminnassa on tiivis, moniammatillinen yhteistyö muiden asiakkaan kanssa työskentelevien tahojen kanssa.

Kuntouttavan työtoiminnan myötä myös Päijät-Hämeen sosiaalipsykiatrisen säätiön henkilökunnan on täytynyt omaksua kokonaan uudenlainen työskentelytapa, koska kuntouttavaan työtoimintaan tulevat asiakkaat vaativat erilaista, kokonaisvaltaisempaa työtettä kuin mitä esim. pitkäaikaissairaat asiakkaat mielenterveyskuntoutujina vaativat. Työntekijällä on rinnallakulkijan ja rohkaisijan rooli. Rooli on toisaalta risti- riitainen; pyritään leppoisaan ja rentoon ilmapiiriin, jotta asiakkaan on helppo tulla ja osallistua. Toisaalta kontrollielementti ja rajojen pitäminen on koko ajan läsnä. Asiakasta ei ole hyvä katsoa oire- tai ongelma- linssien läpi, vaan hänet on nähtävä tavallisena ihmisenä. Vaikka asiakas hyväksytään ja hyvää korostetaan, ei silti saa väheksyä tai hyväksyä todellisia ja vakavia ongelmia.

Asiakkaan kohtaaminen

Asiakkaan kohtaamisessa ensikontakti ja sen ilmapiiri luovat pohjan jatkotyöskentelylle. Kohtaamisessa on kysymys totuuden hetkestä, jossa asiakas muodostaa kuvansa toiminnan laadusta. Käytännön tasolla vuorovaikutustaitoihin liittyy sopivan alkujutustelun hyväksikäyttö.

Jutustelu lähtee arkipäivän kielestä, helpoista ja konkreettisista asioista. (Pohjola 1993, 87–88.) Olemme myös havainneet, että huumorin käyttö on oivallinen työkalu nuorten kanssa työskennellessä. Se tarjoaa mahdollisuuden nähdä asiat uudella ja odottamattomalla tavalla. Huumorilla voi keventää tilanteita. Vitsien ja tarinoiden kertomisella on yleisesti myönteinen vaikutus ilmapiiriin. Huumorin käytössä on myös vaaransa: asiakkaalle ei saa tulla tunnetta, että hän on pilkan tai leikinlaskun kohteena. (Furman et al. 1998.)

Onnistumisen kokemukset ja työntekijöiden jatkuva palaute toimii asiakkaalle oman elämäntilanteen ja muutostyön mahdollistavana peilinä, jolla on heille parhaimmillaan kuntouttava vaikutus. (Kokko 2004) Pienetkin positiiviset liikahdukset asiakkaiden elämässä ovat huomion arvoisia.

”Ryppäästä ryhmäksi”

Päijät-Hämeen sosiaalipsykiatrisen säätiön kuntouttavaan työtoimintaan sisältyy sekä ryhmä- että yksilöohjausta. Yksilöohjaus ja ryhmäohjaus kulkevat rinnakkain koko työtoimintajakson ajan. Kuntouttavan työtoiminnan ryhmissä asiakas voi harjoitella puisto- ja puutarhatöitä, toimitöitä, kahvila- ja siivoustöitä, verstaas-, ompelu-, hopeapaja- ym. käden- töitä. Asiakas valitsee työtoimintaryhmän oman kiinnostuksensa, suuntautuneisuutensa ja omien vahvuksiensa mukaan. Työtoiminta aloitetaan pienistä, käytännöllisistä asioista onnistumiskokemuksia tavoitellen. Kykyjen karttuessa asiakas voi siirtyä vaativampiin tehtäviin. Toivottavaa olisi, että asiakas kokeilisi erilaisia työtehtäviä eri ryhmissä löytääkseen kiinnostuskohteensa ja omat vahvuutensa. Asiakkailta on myös mahdollista osallistua Verkkoperuskouluun korottaakseen peruskoulun numeroita tai suorittaakseen puuttuvan peruskoulun päästötodistuksen. Lahden Kansanopisto toteuttaa opetuksen ja antaa opiskelumateriaalin. Nuori voi opiskella työtoiminta-ajalla, ja tarvittaessa hän saa tukea ja ohjausta tehtävien tekemiseen.

Työtoimintaryhmän ohjaaja perehdyttää asiakkaan työtehtäviin ja työelämän pelisääntöihin. Ohjaus ja tuki on yksilöllisesti räätälöityä; tuen tarve, laatu ja kesto vaihtelevat asiakaskohtaisesti. Tavoitteena on, että asiakas jakson edetessä selviää itsenäisesti työtehtävien ja työyhteisön kanssa. Toiminnallisuuden kautta ryhmissä syntyy erilaisia vuorovai- kutustilanteita, joihin ohjaaja osallistuu tarvittaessa. Ohjaajan tehtävänä on luoda turvallinen ilmapiiri, jossa asiakkaalla on mahdollisuus itseil-

maisuuun ja oman tilanteensa pohtimiseen. Joskus saattaa olla nähtävissä myös negatiivista ryhmäytymistä: asiakkaat saattavat joskus suorastaan vetää toisiaan hankaluuksiin. Kuitenkin kokemustemme mukaan ryhmissä saatujen onnistumisen kokemusten ja vertaistuen merkitys on suuri kuntouttavassa työtoiminnassa. Ryhmä on parhaimmillaan kannustaja ja itsetunnon kohottaja.

Usko itseän – onnistumisen avain

Kuntoutus voidaan määritellä ihmisen tai ihmisen ja yhteisön muutosprosessiksi, jonka tavoitteena on toimintakyvyn, itsenäisen selviytymisen, hyvinvoinnin ja työllisyyden edistäminen. Kuntouttava ja aktivoiva työote ovat myös lähellä voimaannuttavaa eli empowerment-työtettä, joka tähtää asiakkaiden omien voimavarojen käyttöön saamiseen. Voimaantumisen tapahtuu ihmisen oman toiminnan kautta, sitä ei voi kukaan ulkoapäin antaa. (Ala-Kauhaluoma 2004, 31, 95.)

Myös Päijät-Hämeen sosiaalipsykiatrisen säätiön kuntouttavassa työtoiminnassa olemme huomanneet, että motivaation löytäminen muutoksen tekemiseen on välttämätöntä. Usein nuoret tulevat pakotettuina työtoimintaan. He kokevat aluksi muutosvastarintaa, epäluuloa ja ehkä pelkoakin uutta ja tuntematonta toimintaa kohtaan. Nuorten luottamus viranomaisiin saattaa aiempien kokemusten takia olla vähäistä. Suurimmaksi haasteeksi koemme työskentelyn alkuvaiheessa asiakkaan motivoimisen. Miten sitten motivoida asiakasta? Antti Särkelän mukaan motivoitunut työntekijä motivoi asiakasta. Asiakkaan motivoiminen näyttäisikin olevan monen tekijän summa. Se, että asiakkaalla on tavoite, taidot tavoitteen saavuttamiseksi ja ympärillä suotuisat olosuhteet, ei vielä riitä. Ratkaisevaa on, uskooko asiakas itse, että hänellä on mahdollisuus onnistua tavoitteen saavuttamiseksi. (Särkelä 2004)

Kantavatko siivet uusilla poluilla?

Asiakkaat ovat osallistuneet Päijät-Hämeen sosiaalipsykiatrisen säätiön kuntouttavaan työtoimintaan keskimäärin seitsemän kuukauden ajan. He ovat oppineet työtehtävät, joita Toimintakeskuksessa tehdään, ja ovat oppineet pärjäämään työyhteisössä. He ovat saaneet paljon tukea ja ohjautua. Mutta ovatko heidän omat siipensä vahvistuneet niin, että ne kannattelevat asiakkaita eteenpäin?

Päijät-Hämeen sosiaalipsykiatrisen säätiön Toimintakeskuksen turvallinen ja ”lavastettu” työmaailma antaa asiakkaalle itseluottamusta, mutta toisaalta se voi antaa myös liian positiivisen kuvan omista kyvyistä suhteessa oikeaan työelämään. Toimintakeskuksessa huomioidaan ja kuullaan asiakkaiden toiveita paljon. Siinä voi olla myös vaaransa, koska työ- ja opiskeluelämä vaatii tänä päivänä paljon sopeutumista ja joustoja. Toisaalta on realistista todeta, että työtoiminnassamme olevat asiakkaat ovat jo lähtökohtaisesti sängen vaikeasti työllistettävissä olevia. Vain muutamalle asiakkaalle on kuntouttavan työtoiminnan jakson jälkeen auenneet portit työsopimussuhteiseen palkkatyöhön. Useat asiakkaamme ovat sijoittuneet työkokeiluun tai -harjoitteluun, joiden seurauksena muutamat ovat päässeet tukityöllistetyiksi. Positiivista on suuri joukko opiskelemaan siirtyneitä nuoria. Sitä, kuinka siivet kantavat opiskeluelämässä tai kuinka nuori sitoutuu useiksi vuosiksi koulunpenkille, ei voi vielä tietää. Toisaalta heillä on paremmat lähtökohdat, koska heidät on saattaen vaihdettu oppilaitokseen ja tukiverkosto valmiiksi rakennettuna.

OVI-kuntoutus asiakkaan kuntoutuspolulla

Päijät-Hämeen sosiaalipsykiatrisen säätiön kuntouttavan työtoiminnan asiakkaita on osallistunut molempiin WtW-projektin järjestämiin OVI-kuntoutusryhmiin. Nuoret ovat kokeneet ryhmät hyvin positiivisina alun epäluuloista päästyään. Ryhmät ovat tarjonneet heille uusia kokemuksia ja elämyksiä, joita he tuskin olisivat itse rohkaistuneet hankkimaan tai joihin heillä ei taloudellisesti olisi ollut edes mahdollista osallistua. OVI-kuntoutus on tarjonnut pieniä ylellisyyksiä nuorten arkeen. Ryhmät ovat olleet kooltaan pieniä ja tiiviitä. Asiakkaat ovat kokeneet ryhmän hengen hyvänä – erityisesti sen, että vetäjällä on ollut heille aikaa. Paanautuminen kunkin asiakkaan tilanteeseen ja aito välittäminen on välittynyt sekä asiakkaille että yhteistyökumppaneille. Merkittävintä kaikille ryhmään osallistuneille asiakkaille näytti viime kevään aikana olleen Kuntoutussäätiön heille tekemät neuropsykologiset testaukset ja niistä saatu palaute. Palautteen myötä heille vahvistuivat ja selkeytyivät omat vahvuudet ja kehittämiskohteet. Tieto, että pieleen menneen koulun taustalla onkin selkeitä oppimisvaikeuksia, toi helpotusta ja nosti itsetuntoa. Erästä asiakasta lainaten:

”...ne sano, et mie oon oikeesti ihan älykäs, vaikk’ en ookaan koskaan pärjänny koulussa...”

Hienoa on ollut se, että OVI-ryhmien ohjaajalla on ollut mahdollista paneutua ryhmien suunnitteluun ja toteutukseen päätoimisesti. Hän on myös toiminut ”tukihenkilönä” asiakkaillemme erilaisissa käytännön tilanteissa. Yhteistyö vetäjän ja ryhmäläisten kanssa oli hyvin tiivistä koko kuntoutusjakson ajan. Pohtimisen arvoista onkin, loppuiko ryhmä ja yhteistyö liian yhtäkkisesti. Asiakkailla on takanaan paljon hylätyksi joutumisen kokemuksia. Heidän on vaikea luottaa ja solmia kontakteja, ja toisaalta vaikea irrottautua ja suunnata eteenpäin. Omien siipien kasvattaminen ja niiden vahvistaminen, niin että ne kantavat, vie toisilta pidemmän ajan. Olisiko jatkossa ehkä mahdollista järjestää jälkiseurantaa tai tapaamisia ryhmäläisten ja vetäjän kesken?

OVI-kuntoutuksen sisältö oli hyvin monipuolinen. Koossa oleva paketti vaikuttaa hyvältä mutta aika kalliilta. Kuntien jatkuvasti tiukentuvassa rahatilanteessa on vaikeuksia löytää varoja erilaisten tukipalvelujen ostamiseen jo nyt. Tarvetta palvelulle kuitenkin on. Nuorten kohdalla on kyse tulevaisuuteen sijoittamisesta. Kouluissa ja ammatillisissa oppilaitoksissa on tänä päivänä suuri joukko nuoria, joiden siivet eivät vielä ole tarpeeksi vahvat kannattelemaan heitä opintiellä.

Lähteet

- Ala-Kauhaluoma, M., Keskitalo, E., Lindqvist, T. & Parpo, A. 2004. Työttömien aktiivointi. Kuntouttava työtoiminta - lain sisältö ja vaikuttavuus. Tutkimuksia 141. Helsinki: Stakes.
- Furman, B. & Ahola, T. 1998. Taskuvarkaats nudistileirillä. Kumous terapiamaailmassa. 2. laaj. painos. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Granfelt, R., Jokiranta, H., Karvinen, S., Matthies, A-L. & Pohjola, A. 1993. Monisärmäinen sosiaalityö. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Karjalainen, P. 1999. Nuorten työpaja - osallisuutta omaan elämään. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus. Tampere: Tammer-paino Oy.
- Karjalainen, P. & Blomgren, S. 2004. Oikorata vai mutkatie? Sosiaalista kuntoutusta ja työelämäpolkuja nuorille. FinSoc arviointiraportteja 2/2004. Helsinki: Stakes.
- Kokko, R-L. 2004. Kuntoutuksen asiakasyhteistyö asiakkaan näkökulmasta. Artikkelit. Kuntoutus 2/2004. Kuntoutussäätiö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Särkelä, A. 2004. Luento WtW-työvalmentajakoulutuksessa 30.3.2004. Lahti.

Seija Haapasalo

Oppimisvaikeudet kuntoutuksen haasteena

Monien arvioiden mukaan jopa 20–25 % väestöstä kärsii tavalla tai toisella erilaisista oppimisen vaikeuksista. Lukemis- ja kirjoittamisvaikeus -diagnoosinkin (dysleksia) saisi arviolta 6 % kansalaisista, jos kaikki tarkkaan tutkittaisiin. Luku on suuri ja viestiikin paitsi oppimisvaikeuksien monista erilaisista taustatekijöistä, myös siitä, miten me kaikki olemme erilaisia oppijoita, joille perinteinen kouluopetus ei välttämättä ole paras mahdollinen tapa oppia. Toisaalta nykyinen työelämä vaatii yhä useammalta jatkuvaa kouluttautumista ja uuden oppimista sekä luku- ja kirjoitustaidon päivittäistä käyttämistä.

Ongelmana tällä hetkellä on se, että aikuiset ja nuoret eivät saa oppimisvaikeuksiinsa tarvitsemiaan tutkimus- ja kuntoutuspalveluja. Vaikka Suomessa toimii kohtalaisen hyvä terveydenhuollon järjestelmä, jossa on periaatteessa väylät olemassa myös lukipalveluille, käytännössä järjestelmä ei toimi lähimainkaan tyydyttävästi. Osasyynä on työntekijöiden asiantuntemuksen ja koulutuksen puute, osasyynä myös palvelujärjestelmän perinteiset tulkinnat oppimisvaikeuksien luonteesta.

Oppimisvaikeuksien tunnistaminen on vieläkin sattumanvaraista ja jopa asiantuntijapiireissä epävarmaa aikuisille suunnattujen lukitestien puuttumisen vuoksi. Tällä hetkellä on meneillään joitakin yrityksiä paikata nuorten ja aikuisten oppimisvaikeuksia kartoittavien testien tilannetta. Mm. Jyväskylässä Niilo Mäki Instituutilla on meneillään testikehittelyhanke ammatillisten oppilaitosten tarpeita silmällä pitäen. Hanke on jo poikunut ryhmätestinä tehtävän kartoitustestin (Holopainen et al. 2004) ja yksilötestiä kehitellään parhaillaan. Oppimisvaikeuksien diagnosointia ei tee yhtään helpommaksi se tosiasia, että erityyppiset oppimis-

vaikkeudet näyttävät myös kasautuvan yhteen erilaisina yhdistelminä (ns. komorbiditeetti), jolloin on todennäköistä, että esim. lukihäiriön yhteydessä esiintyy myös muita ongelmia, esim. tarkkaavaisuudessa, muistissa, matematiikassa tai motorisissa toiminnoissa.

Lukivaikeutta ei ole perinteisesti pidetty lääketieteellisenä ongelmana eikä sen ole siksi katsottu kuuluvan terveydenhuollon vastuulle. Myöskään Kelan tulkintaraameissa lukivaikeus yksinään ei ole toistaiseksi täyttänyt kriteereitä ”työkyvyn olennaisesta heikentymisestä sairauden, vian tai vamman takia”. Nähtäväksi jää, mahdollistaako vuoden 2004 alusta voimaan astunut työeläkekuntoutusta koskeva lakimuutos uusia tulkintoja oppimisvaikeuksien kohdalla. Uuden lainsäädännön mukaan ammatillista kuntoutusta voidaan järjestää myös työkyvyttömyyden uhan perusteella, siis hieman varhentaen aiempaan käytäntöön verrattuna. Työeläkelakien mukainen ammatillinen kuntoutus on tullut lakisääteiseksi eli vajaakuntoisella työntekijällä on oikeus ammatilliseen kuntoutukseen työeläkevakuutuksena. Kuten aiemminkin, myös jatkossa lukivaikeuden merkitystä vajaakuntoisuuden osatekijänä harkitaan aina tapauskohtaisesti ja tulkinnassa on olennaista kuntoutujan kokonaistilanne.

Uudet tutkimustulokset lukivaikeuksien biologisesta perustasta ovat muuttaneet perinteistä käsitystä. Lukivaikeus on hyvin monialainen ongelma; se on myös lääketieteellinen, neurologinen tai geneettinen ongelma sen lisäksi, että se voi olla psykologinen, sosiaalinen, pedagoginen tai ammatillinen ongelma. Vaikeimmat ongelmat ilmenevät usein periytyvinä ja ne voivat olla erittäin haitallisia yksilölle alentaen asianomaisen suoriutumista opinnoissa, työelämässä ja muissa toiminnoissa.

Oppimisvaikeuksien ilmeneminen

Oppimisvaikeuksia ilmenee monista syistä johtuen. Monet neurologiset sairaudet ja vammat, normaalia alhaisempi lahjakkuuskapasiteetti, erilaiset psykososiaaliset ja tunne-elämän ongelmat tai eri syistä johtuva puutteellinen kielitaito (esim. maahanmuuttajat) voivat tehdä oppimisen hankalaksi. Erityisistä oppimisvaikeuksista puhutaan kuitenkin silloin, kun lukeminen, kirjoittaminen tai matematiikka tuottavat odottamattoman suuria vaikeuksia suhteessa henkilön lahjakkuuteen ja koulutustasoon ja kun vaikeudet eivät johdu muista sairauksista, näön tai kuulon vajavuuksista tai puutteellisesta opetuksesta. Erotusdiagnostiset ongelmat ovat joskus haastavia ja vaativat asiantuntevan neuropsykologin tutkimuksia.

Arviot oppimisvaikeuksien esiintyvyydestä vaihtelevat suuresti riippuen siitä, puhutaanko edellä kuvatuista yleisvaltaisista oppimisvaikeuksista (n.15–25 %) vai esim. lukivaikeus- eli dysleksia -diagnoosin (6 %) saaneiden määrästä. Vankila-aineistossa ja päihiteiden ongelmakäyttäjien joukossa oppimisvaikeuksia väitetään esiintyvän jopa 50–80 %:lla. Onkin ilmeistä, että oppimisvaikeuksia voidaan pitää yhtenä syrjäytymisen riskitekijänä. Aikuisopiskelijoilla esiintyy myös runsaasti erilaisia oppimisen esteitä ja vaikeuksia. Molemmissa viime mainituissa ryhmissä oppimisvaikeuksien taustalla voivat olla osittain harjaantumattomuus ja alhainen peruskoulutuksen taso. Taustalla voi olla myös varsinaiset oppimisvaikeudet, jotka ehkä aikoinaan ovat johtaneet siihen, ettei henkilö ole hakeutunut jatko-opintoihin vaan suoraan työelämään tai jopa syrjäytynyt myös työelämästä.

Lukemisen ja kirjoittamisen vaikeus

Lukemisen ja kirjoittamisen vaikeuksissa eli lukihäiriöissä keskeisenä piirteenä on pidetty vaikeutta hahmottaa ja prosessoida ääniteisiin liittyvää (eli fonologista) tietoa. Kyseessä on kehityksellinen, usein perinnöllinen, suvuittain ilmenevä vaikeus. Jaanamarja Nopola-Hemmi on väitöskirjassaan (2002) todentanut kromosomien 3 ja 15 geenivirheiden kytkennät periytyvään lukihäiriöön. Myös muita kromosomeja, esim. 2 ja 6, on kansainvälisissä tutkimuksissa yhdistetty lukivaikeuteen. Useiden geenipaikkojen ja -virheiden paljastuminen lukivaikeuksien taustatekijäksi kieli siitä, että lukivaikeuksien takana on useita erilaisia kognitiivisia vaikeuksia eikä yhtä, kaikilla samanlaisena ilmenevää tekijää. Niinpä myös käytännön tasolla, arkielämässä havaittu suuri kirjo oppimisvaikeuksien ilmenemismuotojen välillä saa ehkä luonnollisen selityksen. Mielenkiintoista on kuitenkin, että myös saman perheen piirissä, isällä tai äidillä ja lapsilla tai eri sisaruksilla oppimisvaikeus voi ilmetä eri tavoin.

Äänneiden hahmottamisen vaikeus aiheuttaa lukihäiriölle tyypilliset kirjoitusvirheet kaksoiskonsonanteissa ja pitkissä vokaaleissa sekä samankaltaisilta kuulostavissa äänneissä (b/d/t, k/g). Kehitykselliset vaikeudet alkavat ilmetä jo heti syntymän jälkeen. Niilo Mäki Instituutin tutkimuksissa Jyväskylässä on todettu (mm. Lyytinen et al. 2001), että luki-diagnoosin saaneiden vanhempien vauvoilla on jo puolen vuoden iässä tilastollisesti merkitsevästi heikompi äänneiden erottelukyky kuin verrokkiryhmän vauvoilla. Tässä riskiryhmässä myös lapsen kokonaismoto-

riikan ja myöhemmän kielitaidon välillä esiintyi merkitsevä yhteys (mm. Lyytinen & Lyytinen 2004). Lasten kielellisessä kehityksessä, mm. taitovutusmuotojen hallinnassa, sanavaraston ja kirjainten nimeämisen ja fonologisten taitojen osalta alkaa näkyä eroja verrokkiryhmään kahden – kolmen ikävuoden jälkeen. Myöhemminkin vierasperäiset kirjaimet ja terminologia tuottavat lukihäiriöisille vaikeuksia, samoin kuin vieraiden kielten oppiminen yleensä. Työmuistin rajallisuus ilmenee usein oppimisvaikeuksien seuralaisena ja hidastaa omalta osaltaan uusien asioiden oppimisprosessia.

Uudet tutkimustulokset osoittavat, että lukivaikeuden yhteydessä on kyse myös hermoston normaalia hitaammasta toiminnasta ja/tai aikatarkkkuuden ongelmista (Laasonen 2002), jotka ilmenevät eri aistipiirien alueilla. Näkö-, kuulo- ja tuntoaistin alueella on havaittu, että lukihäiriöisellä on normaalia suurempia vaikeuksia erottaa ajallisesti lähekkäin esiintyviä aistiärsyksiä toisistaan. Tämän ei-kielellisen aikatarckkuuden on todettu olevan yhteydessä kielellisiin toimintoihin, kuten äänteiden käsittelyyn. Ikä heikentää kaikkien aikatarckkuutta, erityisen paljon lukihäiriöisillä. Syynä tähän voivat olla myös lukihäiriöisten normaalia rajallisemmat kompensointimahdollisuudet. On mahdollista, että lukihäiriöiset ovat joutuneet koko ajan kuormittamaan henkisiä resurssejaan kykyjensä äärrajoilla eikä venymiskapasiteettia ole enää yhtä paljoa käytettävissä ikääntymisen vaatimaan kompensoitioon.

Suomen hyvän koulujärjestelmän vuoksi luku- ja kirjoitustaito on useimilla aikuisilla vähintään auttava, jolloin ongelmana saattaa olla pikemminkin hitaus lukemisessa ja kirjoittamisessa. Mitä vaativammalle koulutustasolle mennään, sitä suurempi merkitys alkaa olla nopealla ja sujuvalla tekstin prosessoinnilla, jolloin hitaus ja työläys laajojen materiaalien lukemisessa ja tekstin tuottamisessa nousevat keskeisiksi ongelmiksi sekä opiskelussa että työelämässä. Myös korkeasti koulutetut työntekijät, lääkärit, psykologit, lakimiehet voivat kärsiä lukihäiriöstä ja uupua työssään laajojen luettavien materiaalien ja lausuntojen kirjoittamisen alla, vaikka heidän ongelmansa eivät enää ilmenisikään oikeinkirjoituksessa. Vieraiden kielten työläys on lähes jokaiselle erilaiselle oppijalle suurin kompastuskivi aikuisena. Oppimisvaikeuksien mahdollisuus uupumuksen ja masennuksen taustatekijänä tulisikin kuntoutuksen alueella entistä selkeämmin tiedostaa ja selvittää.

Tarkkaavaisuushäiriöt

Tarkkaavaisuushäiriöihin liittyvät keskittymisvaikeudet (ADD, attention deficit disorder) jatkuvat myös aikuisuuteen. Opiskelu- ja työelämässä vaikeudet voivat näkyä lyhytjänteisenä toimintana, töiden keskeneräisyytenä, opintojen keskeyttämisinä tai työpaikan vaihtumisena tiuhaan tahtiin. Tarkkaavaisuushäiriöihin liittyy erityisen suuri syrjäytymisriski, varsinkin jos ongelmaan liittyy myös impulsiivisuutta ja ylivilkkautta (ADHD, attention deficit disorder with hyperactivity).

Tarkkaavaisuushäiriöihin liittyy joskus myös hahmotushäiriöitä, oppimisen vaikeutta ja motorista kömpelyyttä. Ne luonnollisesti haittaavat sujuvuutta monissa käytännön ammateissa, joissa käsien taidot ja näköhahmottaminen ovat keskeisiä. Suuntien, oikean ja vasemman, geometristen kappaleiden, karttojen, rakennepiirustusten hahmottaminen ovat usein vaikeita. Aiemmin näistä vaikeuksista käytettiin diagnoosinimeä MBD (minimal brain dysfunction).

Vaikeuksien laaja-alaisuus rajoittaa huomattavasti asianomaisen ammatinvalintaa ja erilaisissa työtehtävissä selviytymistä. Usein vasta käytännön kokemuksen kautta nuori oppii hahmottamaan ja tunnistamaan omia vaikeuksiaan ja vahvuuksiaan. Jotta suurilta virheratkaisuilta ja stressitekijöiltä vältyttäisiin, kannattaisikin oppimisvaikeuksien yhteydessä kiinnittää erityistä huomiota toisaalta ammatinvalintaan ja toisaalta erilaisten oppimisen strategioiden kehittämiseen, joskus myös työtehtävien räätälöintiin työpaikoilla.

Sosiaalinen häpeä

Itse oppimisen vaikeuksia suurempaa tuskaa voivat tuottaa ongelmaan liittyvä sosiaalinen häpeä ja itsetunnon ongelmat. Jos Ruotsin kruununprinsessa Viktoria on lukihäiriönsä vuoksi kokenut olevansa ”tyhmä ja hidas”, ei ole ihme, että vastaavaa kokevat tavallinen Maija ja Matti, joiden kouluaikana vaikeuden luonnetta ei ehkä edes ymmärretty, eikä kuntoutusmahdollisuuksia tunnettu. Monia on kiusattu ongelmasta ja moni haluaakin säilyttää salaisuutensa opinnoissaan ja työpaikallaan niin kauan kuin suinkin mahdollista.

Kuitenkin vaikeuksien salaaminen kuluttaa huomattavan määrän henkistä energiaa hukkaan. Opiskelijalta saattaa kulua aikaa pelkästään

sen pelkäämiseen, ettei vain joutuisi kirjoittamaan fläppitaululle mitään tai esittämään omia ajatuksiaan tai tuotoksiaan ääneen muiden edessä. Eräs päiväkodissa työskennellyt työntekijä kertoi, että kun oli tulossa oma vuoro lukea lapsille päiväünisatu, koko edellinen ilta meni sen jännittämiseen ja sadun lukemisen harjoitteluun. Hän oli ollut samassa päiväkodissa 30 vuotta ja salannut vaikeutensa koko ajan (Haapasalo & Salomäki 2000).

Sekä vaikeuksien salaaminen ja häpeäminen että myös itse kognitiiviseen toimintaan liittyvä hitaus ja työläys voivat aiheuttaa ja ylläpitää melkoista stressitilaa, jonka tiedetään selkeästi ehkäisevän oppimista. Lukiongelmaiset kuvaavat vaikeutenaan myös jatkuvaa epävarmuutta siitä, miten joku asia on. Oppimisessa ei tapahdu kovin nopeasti ns. automatisoitumista, vaan samoja asioita joutuu varmistamaan ja tarkistamaan tuon tuosta. Yleisesti ottaen lukihäiriöinen joutuu tekemään opiskelussaan ja työssään moninkertaisen työmäärän ns. normaalilukijaan verrattuna. Joskus asialla saattaa olla tietenkin valoisakin puolensa, kun ei uraudu tai rutinoidu yhtä helposti, vaan voi löytää joskus uusia, luovia ratkaisuja.

Mitä apua? Mistä apua?

Oppimisvaikeuksista kärsivät aikuiset ovat erilaisissa elämäntilanteissa. Heillä on erilaisia työkokemuksia takanaan, heidän oppimisvaikeutensa ovat erilaisia ja niiden vaikeusasteet vaihtelevat. Myös heidän sinnikkyytensä ja motivaationsa työskennellä vaikeuksien voittamiseksi vaihtelevat. Tämän takia onkin olennaista selvittää yksilöllisesti, millaista tukea tai apua kukin tarvitsee.

Oppimisvaikeudet ovat selkeästi henkilön työmäärää, stressiä, pahoinvointia ja uupumista lisäävä tekijä yhtä lailla opinnoissa kuin työelämässäkin, mikä tulisi tiedostaa myös kuntoutuksen tarpeina ja haasteina. Lähes jokainen oppimisvaikeuksista kärsivä kohtaa koulutus- ja työurallaan vaikeuksia ja itselle sopivaa ammattikuvaa ja työtehtäviä joutuu ehkä etsimään normaalia pidempään yrityksen ja erehdyksen menetelmällä. Työvoimatoimistojen ammatinvalintapsykologit voivat tarjota tällöin ammattiapua, jopa opiskelijoillekin. Heillä on myös mahdollisuus käyttää tukenaan tarvittavia asiantuntija- ja kuntoutuspalveluita: neuropsykologeja, kuntoutustutkimuksia, työkokeiluja ja työharjoitteluja.

Jo se, että oppimisvaikeudet kartoitetaan ja tutkitaan ja niiden osuus esim. opiskeluvaikeuksien tai työstressien taustalla selvitetään, voi tuoda helpotusta asianomaiselle ja toimia kuntoutuksellisenä toimenpiteenä. Joskus oppimisvaikeus on hyvin selvä ja ihminen on tiedostanut asian jo pienestä pitäen. Joskus taas on mahdotonta ilman perusteellisia neuropsykologisia ja/tai kuntoutustutkimuksia arvioida aikuisten oppimisoingelmien laatua ja tarvittavia kuntoutus- ja tukitoimenpiteitä. Neuropsykologit ovat erityisopettajien ohella aikuisten oppimisvaikeuksien tutkimisessa ja kuntoutuksessa keskeinen asiantuntijataho. Valitettavasti ammattikunnan harvalukuisuus ja Kelan toistaiseksi tiukka linja palveluiden kustantamisessa rajoittavat huomattavasti palveluiden saataavuutta. Lukivaikeuksissa ja kielellisten toimintojen selvittelyssä myös erityisopettajat ja puheterapeutit voivat tarjota asiantuntevaa tutkimusapua. Silloin taas, kun ongelmiin liittyvät myös laajemmat toiminnalliset ja motoriset vaikeudet, voi toimintaterapeutti tai fysioterapeutti olla oikea ammattilainen.

Neuropsykologisessa tutkimuksessa lukidiagnoosin lähtökohtana on, ettei vaikeus johdu muusta syystä, kuten laaja-alaisemmasta älyllisestä heikkoudesta, kuulon tai näön ongelmista, muusta neurologisesta sairaudesta tai opetuksen puutteesta. Tiukasti tulkittuna edellä mainittujen seikkojen poissulkeminen edellyttää monenlaisia, myös lääketieteellisiä tutkimuksia. Käytännössä em. seikkoja voidaan kartoittaa melko pitkälle riittävän perusteellisen haastattelun avulla, mikä onkin kehityksellisten oppimisvaikeuksien selvittämisessä aivan keskeinen ydinmenetelmä, olipa asiaa selvittelemässä kuka tahansa.

Neuropsykologin tutkimus on erityisopettajan tutkimusta laaja-alaisempi ja siinä suhteutetaan havaittuja luku- ja kirjoitustaidon erityisvaikeuksia henkilön koko lahjakkuuskapasiteettiin ja muuhun kognitiiviseen suoritusprofiliin. Tällöin on myös mahdollista sulkea pois muita lukutaidon heikkouteen vaikuttavia tekijöitä. Yleensä kartoitetaan laaja-alaisesti kognitiivisen toiminnan eri osa-alueet kuten kielelliset toiminnot ja kuulohahmottaminen, näköhahmottaminen ja siihen liittyvät päättelytoiminnot, muistin eri osa-alueet, käsien toiminnot, silmän ja käden yhteistyötaidot jne. Tarpeen mukaan syvennetään ja tarkennetaan haluttuja osa-alueita tutkimuksen edetessä. Olennaista on löytää yksilön suoritusten äärialueet, sekä vahvuudet että heikkoudet. Vahvuuksien avulla yksilö voi rakentaa itseluottamustaan ja niihin tukeutuen voidaan myös usein vahvistaa heikommin kehittyneitä alueita. Neuropsykologisen tut-

kimuksen kesto voi vaihdella 2–3 tunnista 4–6 tuntiin ja saattaa vaatia joskus useamman tapaamiskerran.

Yleensä neuropsykologi ottaa lausunnossaan kantaa myös jatkosuunnitelmiin (esim. ammatinvalintaan liittyen) ja antaa kuntoutus- tai muita jatkosuosituksia. Esimerkiksi oppilaitosten opettajat ja opinto-ohjaajat voisivat saada neuropsykologilta arvokasta taustatukea omalle työlleen erilaisen oppijan ohjaamisessa, jos yhteisiä palautekeskusteluja nykyistä laajemmassa mitassa järjestettäisiin. Se on aina resurssikysymys, johon kuitenkin kannattaisi panostaa. Ilman sitä on vaarana, että arvokkaan tutkimuksen anti jää pääosin hyödyntämättä. Kaikki keskustelut käydään ja lausunnot lähetetään ulkopuolisille tahoille luonnollisesti asianomaisen suostumuksella.

Silloin, kun oppimisvaikeuden selvittely liittyy työkyvyn arviointiin, elämänhallinnan kysymyksiin, työttömyyteen yms., on tarpeen suorittaa moniammatillinen kuntoutustutkimus, johon sisältyy neuropsykologin kartoitus. Kuntoutustutkimuksiin tai neuropsykologisiin tutkimuksiin voidaan hakeutua eri reittejä pitkin, esim. terveydenhuollon, työterveyshuollon, työvoimatoimistojen, sosiaalikeskusten tai Kelan kautta:

1. Julkisen terveydenhoidon kautta terveyskeskuslääkäri voi lähettää jatkotutkimuksiin, esim. sairaaloiden kuntoutustutkimusyksiköihin, foniatrian tai neurologian poliklinikoille, joissa on riittävää asiantuntemusta tarjolla.
2. Työterveyshuolto tai vakuutusyhtiöt saattavat myös kustantaa kuntoutustutkimuksen tai neuropsykologisen tutkimuksen.
3. Henkilö, joka miettii ammatinvalintaansa tai sairauden, työttömyyden yms. vuoksi joutuu vaihtamaan ammattia, voi käyttää työvoimatoimistojen ammatinvalintapsykologin tai erityistyövoimaneuvojan palveluita ja saada heiltä tarvittaessa lähetteen erikoislääkärin tai neuropsykologin tutkimuksiin tai moniammatilliseen kuntoutustutkimukseen.
4. Moniongelmaisen asiakkaan kohdalla palvelutarvetta voidaan arvioida ja koordinoita lakisääteisissä kuntoutuksen yhteistyöryhmässä, jossa eri tahot voivat yhdessä asiakkaan kanssa sopia palveluiden järjestämisestä ja jatko-ohjauksesta. Vuonna 1992 annettua lakia kuntoutuksen asiakasyhteis-

työstä on täsmennetty vuoden 2003 aikana. Lain mukaan kuntien on huolehdittava siitä, että paikkakunnalla toimii säännöllisesti kokoontuva, eri viranomaisista koottu asiakaspalvelun yhteistyöryhmä, jossa ovat edustettuna kuntoutujan asioiden kannalta tarpeelliset tahot; terveystoimi, sosiaalitoimi, Kela, työvoimatoimi, koulutoimi. Kuntoutuja itse tai työntekijä voi viedä asian työryhmään ja kuntoutujalla on oikeus olla asiansa käsittelykokouksessa mukana.

Yksityissektorilla on tarjolla erikoislääkäripalveluita sekä rajatumminkin neuropsykologien ja erityisopettajien palveluita. Yksityisten erityisopettajien maksullisia palveluita on tarjolla pääkaupunkiseudulla, esim. HERO:ssa (Helsingin seudun erilaiset oppijat ry) ja satunnaisesti muualla maassamme. Neuropsykologeja toimii yksityisinä ammatinharjoittajina omilla vastaanotoillaan tai yksityisillä lääkäri- ja neuropsykologiasemilla.

Kuntoutuksen vanhoja ja uusia muotoja

Koska oppimisvaikeudet, niiden ilmenemismuodot ja seurannaisilmiöt tunnelukkoineen voivat olla hyvinkin erilaisia eri yksilöillä ja seurata ihmistä ”vauvasta vaariin”, tarvitaan myöskin monenlaisia tukitoimia eri järjestelmien puitteissa. Voidaan tarvita yksilöllistä tutorin tukea tai kuntoutusluotsausta, selkeää erityisopetusta, räätälöintiä opiskelumuu- tojen ja näyttöjen kehittämisessä tai vertaistukeen perustuvaa ”tsemppi- tukea” ryhmätoiminnan kautta. Joskus kielellisissä lukiongelmissä myös puheterapeutti voi olla oikea kuntouttaja ja vastaavasti laajempialaisissa visuaalisissa ja motorisissa häiriöissä fysioterapeutti tai toimintaterapeutti voisivat tarjota parasta apua itse perusongelmaan.

Käytännössä lukikuntoutuspalvelut ovat kuitenkin vielä olemattomampia kuin arviointi- ja tutkimuspalvelut. Erityisopettajien, puheterapeuttien ja neuropsykologien tarjoamaa kuntoutusta yksityissektorilla on hyvin rajallisesti saatavilla. Kela voi kustantaa ammatillisena tai harkinnanvaraisena kuntoutuksena yli 16-vuotta täyttäneille neuropsykologista kuntoutusta mm. ammatillisen koulutuksen tueksi. Hakemuksessa tarvitaan liitteeksi neuropsykologin ja erikoislääkärin (esim. neurologi tai foniatri) puoltava lausunto. Joskus myös keskussairaalat, työ-

terveyshuollot tai vakuutuslaitokset voivat tarjota/kustantaa lyhytkestoisia kuntoutusjaksoja.

Ryhmämuotoisen sopeutumisvalmennustyyppisen kuntoutuksen tarve olisi ilmeisen suuri aikuisten oppimisvaikeuksista kärsivien keskuudessa. Lukemisen hitautta ja kirjoittamisen virheellisyyttä paljon suurempia haittoja ovat usein ne psykososiaaliset häpeän tunteet ja epäonnistumisen traumat, jotka ovat monen mieltä jääneet kaiheartamaan aiempien oppimiskokemusten pohjalta. Pelkkä lukiopetus ei tällöin auta, vaan osuvampaa olisi ryhmämuotoinen ”tsemppikuntoutus”, jollaisesta Kuntoutussäätiöllä on myönteisiä kokemuksia Raha-automaattiyhdistyksen rahoittamien lukikuntoutuskurssien muodossa (Haapasalo & Salomäki 2000). Tällaisille kursseille soisi löytyvän jatkossakin rahoitusta.

Lisäksi maassamme on tarjolla yksityissektorilla monia erilaisia terapiamuotoja, joista monet ovat saaneet apua oppimisvaikeuksiin. Tällaisia ovat esim. senso-motorinen kuntoutus, toiminnallinen musiikkiterapia (Kela voi kustantaa tätä vaikeavammaisten kuntoutuksena) tai vaikkapa aivojumppa eli Brain Gym. Kuntoutuksena kannattaa myös muistaa tietokonepelit ja kuntoutusohjelmat, joita nykyisin on jo jonkin verran saatavilla. Vaikka pääosa tuotteista on tarkoitettu lapsille ja nuorille, monet samoista tehtävistä ja peleistä sopivat myös aikuisille. Tietokoneavusteisen kuntoutuksen hyödyllisyydestä on myös olemassa jonkin verran myönteisiä tutkimustuloksia sekä Suomesta että ulkomailta. Tietokoneohjelmia välittää ja myy Suomessa Comp-Aid Oy. Myös yliopistojen yhteydessä toimivat oppimisvaikeuksien tutkimuskeskukset Turussa ja Jyväskylässä ovat kehittäneet tietokoneavusteisia kuntoutusohjelmia.

Työväenopistot, kansalaisopistot tai kansanopistot (mm. Turun kristillisen opiston LUKKI-hanke) voivat järjestää eripituisia lukikursseja aikuisille, joista saa tietoja ko. opistoista. Näiden kurssien tarjonta on selvästi kasvamaan päin ja varmasti kysynnän myötä niiden laatutaso ja monipuolisuus kasvavat.

Kuntoutusjärjestelmän tarjoaman tuen lisäksi monet kokevat saavansa suurta tukea vertaisryhmistä ja etujärjestöistä, kuten Erilaisten oppijoiden liitosta ja ADHD-liitosta.

Oppimisvaikeus on myös opiskelun hidaste

Lukivaikeus on tietenkin opiskelua hidastava haitta paitsi lapsilla ja nuorilla myös aikuisilla.

Tällä hetkellä lukihäiriö otetaan huomioon ylioppilastutkinnossa kahdella tavalla:

1. Lievä lukivaikeus voi vaikuttaa yhden arvosanan korotukseen rajatapauksessa. Tällöin hakemuksen liitteenä riittää yksi asiantuntijalausunto (psykologi, puheterapeutti tai erityisopettaja).
2. Keskipaikea tai vaikea lukihäiriö otetaan erillisen hakemuksen perusteella huomioon koetilanteen erityisjärjestelyissä (esim. lisäaika kirjallisessa tai kuullun ymmärtämiskokeessa, oikeus tietokoneen käyttöön, pitkäkestoinen kuullun ymmärtämiskokeen äänite yms.). Tällöin tarvitaan em. asiantuntijalausunnon lisäksi toinen lausunto erikoislääkäriltä (esim. neurologi tai foniatri).

Nuorisoasteen oppilaitosten tarjoamat lukipalvelut vaihtelevat koulusta toiseen. Yleisesti ottaen palveluja on riittämättömästi, mutta joissain kouluissa on lukiopettajia, jotka voivat testata lukivaikeuksia, järjestää yksilöllistä tai ryhmämuotoista lukiopetusta ja tukea koulun muita opettajia. Esim. Helsingin lukioihin on palkattu useita lukiopettajia, jotka järjestävät erityisiä lukikursseja. Opiskelija voi valita niitä vapaaehtoisina kursseina. Lukiopetuksen tarve on erityisen suuri ammatillisissa kouluissa.

Aikuisopiskelun saralla, jossa tuen tarve olisi kaikkein suurinta, luki-tukipalveluja ei juuri ole ollut saatavilla. Pyrittäessä kehittämään aikuis-koulutusta elinikäisen oppimisen periaatteen pohjalta (mm. Parlamentaarisen aikuiskoulutustyöryhmän mietinnön ehdotukset 2002) erilaisen oppijoiden opiskelun tukeminen tulee olemaan suuri haaste oppilaitoksille. Nyt juuri ajankohtaisissa aikuiskoulutuksen hankkeissa, kuten Noste-ohjelma ja AiHe-projekti, henkilökohtaistamisen haasteet ulottuvat pedagogisen näkökulman lisäksi laajemmalle koskemaan aikuisen koko persoonaa mennessä osittain päällekkäin kuntoutuksellisen työotteen kanssa.

Niilo Mäki Instituutissa kehitelty, uusi lukivaikeuden seulontatesti (Holopainen ym. 2004) tuo tervetullutta apua esim. oppilaitoksille oppimisvaikeuksien kartoittamisessa. Seulontatesti voidaan suorittaa ryhmätestinä ja se antaa alustavaa käsitystä, kenen opiskelijan kohdalla voidaan perustellusti epäillä oppimisvaikeuksia, kenen kohdalla taas voi olla kyse muista ongelmista. Testissä kartoitetaan sekä luetun ymmärtämisen että teknisen lukemisen ja kirjoittamisen valmiuksia. Mukana on itsearviointilomake. Myös Turun Oppimistutkimuksen keskuksen kehittämän ALLU-testin (Ala-asteen lukutesti) 6. luokan tehtäviä voi käyttää nuorten ja aikuisten oppimisvaikeuksien kartoittamisessa teknisen lukutaidon osalta.

Kirjallisuutta

- Haapanen, M-L. 2003. Aikuisten oppimisvaikeudet terveydenhuollon haasteena. *Kuntoutus* 3, 41–49.
- Haapasalo, S. 2002. Näkyvätkö aikuisten oppimisvaikeudet neuropsykologisissa testeissä? Lukikuntoutukseen osallistuneiden aikuisten neuropsykologisten testien tulokset. *Kuntoutus* 2, 37–51.
- Haapasalo, S. 2004. Lupaavia kokemuksia LUKKI-kuntoutuksesta. *Kuntoutus* 1, 22–33.
- Haapasalo, S. & Salomäki J. 2000. “On kuin kivi olisi vierähtänyt sydämeltä”. Kokemuksia aikuisten erilaisten oppijoiden ryhmäkuntoutuksesta. *Kuntoutussäätiön tutkimuksia* 64.
- Holopainen, L., Kairaluoma, L., Nevala, J., Ahonen, T. & Aro, M. 2004. Lukivaikeuksien seulontamenetelmä nuorille ja aikuisille. Niilo Mäki Instituutti.
- Härkönen, P. 2001. Lukio-opiskelu, oppimisvaikeudet ja motivaatio - haastattelututkimus lukion Luki-kurssilaisista. Helsingin kaupungin opetusviraston julkaisusarja B18.
- Kajamies, A. & Husu, M. 2000. Oppimisstudiot toiminta Helsingin palvelualueen oppilaitoksen Roihuvuoren koulutusyksikössä. Helsingin kaupungin opetusviraston julkaisusarja B19.
- Kauppinen, H. 2002. Näkökulmia kokonaisvaltaiseen lukikuntoutukseen. *Kuntoutus* 2, 52–59.
- Lehtola, R. 1999. Lukiolaisten lukivaikeuden tunnistaminen. Helsingin kaupungin opetusviraston julkaisusarja B7.

- Lehtoranta, P., Leivo, H. & Haapasalo, S. 2003. Miten ohjaat työssäoppijoita. Terttu - projektissa kehitetty koulutusmateriaali työpaikkojen ja yritysten työpaikkaohjaajille. Kuntoutussäätiö.
- Leinonen, S. 1997. Lukivaikeus esteenä elämänvalinnoille? Kuntoutus 4, 18–24.
- Lindeman, J. 1998. Ala-asteen Lukutesti ALLU. Oppimistutkimuksen keskus, Turku.
- Lyytinen, H., Ahonen, T., Aro, M., Aro, T., Holopainen, L., Närhi, V. & Räsänen, P. 2001. Kehitysneuropsykologinen näkökulma oppimisvaikeuksiin. Teoksessa P. Fadjukoff, T. Ahonen & H. Lyytinen (toim.) Oppimisvaikeudet, tutkimuksesta käytäntöön (s.24–58). Niilo Mäki Instituutti.
- Lyytinen, H. & Lyytinen, P. 2004. Lukivaikeuksien varhainen tunnistus ja niitä ennalta ehkäisevät toimet. Teoksessa Kromosomeista kaksoiskonsonantteihin: Lukibussin matkakirja (s. 30–39). Suomen Kuntaliitto, Helsinki.
- Nopola-Hemmi, J. 2002. Familiar Dyslexia. Genetic and neuropsychological findings. Helsinki University Biomedical Dissertations No 16. Helsinki.

Taru Kivi

Oppimistaitojen ohjaaminen – ydinpätevyys oppimisen pohjaksi

Ydinpätevyyden idea voidaan pelkistää seuraavasti: moderni työelämä toimintana edellyttää ydintaitojen, yleisten ajattelu- ja toimintavalmiuksien omaksumista ja itseohjautuvan persoonallisuuden kehittymistä. Näitä ydintaitoja ovat yksilön tasolla päämäärätietoisuus, itseluottamus, tietoisuus henkilökohtaisesta arvohierarkiasta ja kyky toimia joustavasti yhteistyössä toisten kanssa. (Kuorinka et al. 1989). Yksilön ydinpätevyys on hänelle selviytymisen ja itsensä toteuttamisen perusta.

Ongelmaksi eri puolilla maailmaa on kuitenkin muodostunut kysymys, miten kohottaa kansalaisten osaamista mahdollisimman nopeasti ja tehokkaasti vastaamaan niitä vaatimuksia, joita vielä nopeammin kehittyvä teknologinen kehitys niin työelämään kuin muuhunkin yhteiskunnan toimintaan osallistumiseen on tuottanut. Uusien toimintojen ja työtehtävien opettamiseen on tästä syystä ollut välttämättä lisättävä myös yleisempien opiskelutaitojen opettamista.

Suurin osa nykyisestä aikuisväestöstä tarvitsee oppimisvalmiuksia lisäävää koulutusta voidakseen käyttää hyväkseen nopeasti kehittyvän teknologian antamia mahdollisuuksia. Ei pelkästään riitä, että palveluita kehitetään, vaan kansalaisten on myös opittava käyttämään niitä.

Oppimistaidot ydinpätevyytenä

Nykyinen neurologiaan ja aivojen muovautuvuuteen perustuva informaation prosessoinnin lainalaisuuksiin perustuva uusi oppimiskäsitys tukee myös aikuisopiskelijoiden koulutustarpeita. On mahdollista opis-

kella itselleen uusi joustava informaationkäsittelyjärjestelmä ja siten kehittää omia oppimistaitojaan vielä varttuneempanakin.

Nykyisin ollaan jo täysin varmoja siitä, että ihmisen oppimiskyky säilyy läpi elämän ja että hän on kykenevä muovautumaan niin tarvittaessa. Ihminen oppii prosessoimaan tietoa tehokkaammin ja käyttämään omia prosessointitaitojaan paremmin, kun hän tulee niistä tietoiseksi. Jopa silloin, kun opiskelevalla aikuisella on mahdollisesti puutoksiakin opiskelevalmiuksissaan, niitä voidaan huomattavasti kohentaa.

Oppiminen ja muisti

Oppiminen ja muisti perustuvat hermoverkkojen toiminnan muutoksiin. Hermosolut ovat yhteydessä toisiinsa liitoskohdilla, joita kutsutaan synapseiksi. Hermoverkkojen toiminta muuttuu, kun synapsit vahvistuvat tai heikentyvät tai jos niitä tuhoutuu tai uusia syntyy. Ei ole olemassa mitään erillisiä muistisoluja, vaan oppiminen ja muisti ovat sisäänrakennettuina synapsien voimakkuuksissa, käytettiinpä niitä sitten kävelyssä, muistelemisessa, puhumisessa vai luistelussa. (Virsu 2001)

Oppimisessa käyttäytyminen muuttuu kokemuksen seurauksena suhteellisen pysyvällä tavalla. Muistaminen on vain hieman eri asia kuin oppiminen. Muistamisen ja oppimisen kummankin biologinen pohja aivojen muovautumisessa on niin kuin kehityksessä ja kuntoutumisessa. (Virsu 2001)

Ajattelun taidot voi oppia

Ajattelu on havaintojen välityksellä saatuja tietojen ja muun psyykkisen aineksen käsittelyä, jonka välineinä ovat kielen sanat ja käsitteet. Kenneth Craik (Virsu 2001) ymmärsi luultavasti ensimmäisenä, että aivot ovat symboleja prosessoiva järjestelmä ja ne muodostavat sisäisiä malleja, joiden avulla ihminen ohjaa omaa toimintaansa.

Nämä sisäiset mallit, konstruktiot, muodostuvat yksilön omista mielteistä, sanoista ja käsitteistä. Tietoa ajatusten käsittelemisestä vaihdetaan kielellisessä vuorovaikutuksessa toisten yksilöiden kanssa. Ihmisen ajattelu toiselle välittyy pääosin kielellisesti, puhumalla tai kirjoittamalla. Jotta tämä tiedon käsittely olisi täsmällistä, on sanojen ja käsitteiden tarkka määrittäminen tarpeellista.

Käsitteet ovat kielellisiä luokittelun apuvälineitä. Ne ovat yhteisesti sovittuja nimiä, jotka annetaan esimerkiksi esineiden tai olioiden luokille. Luokat koostuvat asioista, joilla on yhteisiä ominaisuuksia sekä muista piirteistä, esimerkiksi lehtipuut ja havupuut. Käsitteistä voidaan muodostaa käsittehierarkioita, ala- ja yläkäsitteitä.

Ne ovat joko konkreettisia tai abstrakteja. Alakäsitteet hierarkian alapäässä ovat konkreettisia, havaintoihin sidottuja. Hierarkian yläpäässä olevat käsitteet ovat abstrakteja, muiden käsitteiden avulla määriteltävissä olevia.

Chomsky (teoksessa Green et al. 1977) kuvasi kielen ja ajattelun yhteyttä kahden eri tason avulla. Syvärakennetasolla syntyvät merkitykset ja ajatukset, pintarakenne-tasoa kuvaavat sanat ja lauseet. Kielen generatiivisuus ilmenee siten, että ihminen pystyy luomaan samasta ajatuksesta erilaisia kielellisiä ilmaisuja. Kieli mahdollistaa myös tietoisuuden omista ajatuksista, metakognitiiviset taidot.

Syväoppimisesta puhutaan silloin, kun oppimisen keskeisinä tekijöinä pidetään ajattelua ja ymmärtämistä. Osaaminen käsitetään havaittaviin suoritusten sijasta pikemminkin yksilön oppimien tietojen ja taitojen muodostamaksi suorituspotentiaaliksi. (Yrjönsuuri 1994)

Ajattelun käsittelemistä informaation prosessointitaitoina ei ole aiemmin Suomessa opetettu. Suomalaisen opetuksen ja kasvatuksen perinteessä ei tähän mennessä juurikaan ole kiinnitetty huomiota oppilaiden tiedonkäsittelyn taitojen opettamiseen. Kouluopetuksessa korostuu yhä sisälön opettaminen tiedon prosessointitaitojen kustannuksella.

Sitä tietomäärää, joka oppimispsykologiassa kyseisestä asiasta jo on, ei ole vielä lainkaan sovellettu kouluopetukseen. Niinpä näyttää siltä, että aikuisikäisten opiskelijoiden on täydennysopintojensa alkajaisiksi opiskeltava itselleen tehokkaasti toimivat opiskeluvälmiudet.

Sisäinen malli

Työntekoa analysoitaessa on havaittu, että jos työntekijöillä on hyvä sisäinen malli tehtävästään, he saavuttavat huomattavasti parempia tuloksia kuin ne työntekijät, joiden sisäinen malli työstä on hatara. (McCoby 1990)

Sisäisellä mallilla tarkoitetaan ihmisen muistissa olevia ennakoivia mielikuvia ja käsityksiä työskentelyn tavoitteista sekä niiden saavuttamiseen johtavista keinoista ja ehdoista. Myös opiskelu voidaan katsoa työnteoksi, ja sen vuoksi on olennaista, että oppiva ihminen voi luoda itselleen hyvin toimivan opiskelumallin. Mallin syntymiseen tarvitaan kokonaiskuva prosessointijärjestelmän toiminnasta ja valvontamahdollisuuksista sekä tietoa häiriöiden ja virheiden vaikutuksista (Kuorinka et al. 1989).

Jotta opiskelija voisi omaksua toimivan sisäisen mallin, hänen informaation prosessointitaitojensa tulisi toimia tehokkaasti. Toimivan sisäisen mallin syntyminen edellyttää opiskelijalta tietoa ihmisen tiedonkäsittelystä, kognitiivisista prosesseista ja niitä ohjaavista metakognitiivisista komponenteista.

Älykkyys aivojen muovautumiskyvyn tulos

Virsu (2001) toteaa, että ensimmäisen kerran tieteen historiassa tutkimustulokset osoittavat selvästi, että kun geneettisesti päteviä tuloksia tutkitaan, mitään erillistä älykkyysgeeniä tai niiden joukkoa ei löydy. Älykkyys on oppimisen tulos eikä päinvastoin. Mielenkiintoiseksi tulevaisuuden tutkimusongelmaksi voikin muodostua älykkyuden eri muotojen ja oppimisen lajien keskinäisten suhteiden selvittely.

Osoittaessaan, että inhimillinen oppimiskyky on periytyvää, tutkijat tulivat kuitenkin osoittaneeksi sen, että oppimiskyky voi olla älykkyuden biologinen alkeistekijä, joka selittää älyllisten taitojen periytyvyyden.

Mutta silloin kysymyksessä onkin paljolti ympäristötekijä: mitä enemmän yksilö pyrkii oppimaan ja ympäristö sallii oppimista ja houkuttelee oppimaan, sitä enemmän yksilö voi oppia lisää ja sitä älykkäämmäksi hän tulee.

Tiedon käsittelyn taitojen opetusohjelma

Tiedon käsittely on yhä tärkeämpää tietoyhteiskunnassamme. Ihmiseltä odotetaan yhä enemmän taitoa käyttää korkeampia henkisiä kykyjään, kun viestimet tuottavat loputonta informaatiota, ympäristö teknistyy ja työtehtävät muuttuvat yhä vaativimmiksi. Myös elinikäinen oppiminen on tietoyhteiskunnan jokapäiväinen vaatimus. On siis tärkeää perehtyä

ihmisen oppimisen taitoihin ja ajatteluun, tiedonkäsittelyyn. Kognitiivinen psykologia antaa yleisen näkökulman näihin prosesseihin. Sen keskeisin ajatus on, että tiedolliset rakenteet ovat yksi tärkeä tekijä ihmisen toiminnan suuntautumisessa. Ne vaikuttavat paljolti siihen, miten ihminen tulee toimeen elämässään. Tämän näkemyksen mukaan tiedon hallinta on merkittävä tekijä ihmisen elämän hallinnassa.

Instrumental Enrichment -ohjelma on oppijan kognitiivisten prosessien kehittämismenetelmä, jonka aineisto koostuu pääasiassa visuaalisesta aineistosta. IE-ohjelma keskittää oppijan tarkkaavuuden tiedon prosessoinnin olennaisiin tekijöihin opettamalla tarvittavat käsitteet, kehittämällä oppijan kognitiivisia operointitapoja ja tuottamalla suunnittelevaa, harkitsevaa ja oivaltavaa ajattelua. IE-ohjelma on alunperin laadittu oppimisvaikeuksista kärsivien siirtolaisnuorten opetukseen, mutta viime vuosina harjoitusohjelmaa on laajennettu yleisemmin käytettäväksi ajattelutoimintojen ja opiskelunvalmiuksien kehittämisohjelmaksi. Ohjelma soveltuu nuorten ja aikuisten oppimisvalmiuksien harjoittamiseen.

Nykyisellään IE-ohjelma on 14-osainen harjoitussarja, jonka eri osia kutsutaan instrumenteiksi. Kukin instrumentti sisältää noin 20 kynä-papereitehtävää ja ohjaajalle tarkoitettua laajahkon käsikirjan. Ohjelman läpivieminen edellyttää ohjaajalta huolellista valmistautumista, teorian ja käytännön tason opintoja sekä perehtymistä aineistoon etukäteen.

Tehtävien tekeminen ja ratkaisutapojen opetteleminen muodostaa noin puolet oppitunnista, toinen puoli tunnista käytetään opittujen taitojen ja käsitteiden soveltamiseen opiskelijan muuhun kokemusmaailmaan. Aineiston käsittelemisessä käytetään ohjaajan ja oppijan väliseen vuorovaikutukseen perustuvaa ohjaavan opetuksen didaktiikkaa.

Ohjelma toimii sekä yksilöllisesti käytettynä että pienten ryhmien ohjaamisessa. Eri alojen opetus- ja kuntoutuskäyttöön ohjelma antaa tehokkaan lisän. Koko ohjelman läpivieminen kestäisi 200–300 tuntia, mutta sitä voidaan käyttää myös tarpeen mukaan instrumentti instrumenttilta erityisesti silloin, kun on kysymys puutteista kognitiivisissa prosesseissa tai kun tietyissä tehtävissä tarvitaan määrättyjä kognitiivisia toimintoja.

IE-ohjelman käyttötutkimusta ja kokeiluseurantaa on viime vuosina tehty eri puolilla maailmaa varsin paljon. Ohjelman vaikuttavuudesta sekä vaikutusten pysyvyydestä on tieteellistä evidenssiä saatavana runsaasti. Suomessa IE-ohjelmaa on jo alettu käyttää ainakin seuraavilla ope-

tuksen ja kuntoutuksen alueilla: peruskoulun lisä- ja tukiopetuksessa, erityisopetuksessa ja opetussuunnitelman osana, keskiasteen koulutuksessa, muussa opetus- ja kuntoutustoiminnassa, työelämästä syrjäytyneiden täydennyskoulutuksessa sekä maahanmuuttajien perehdyttämiskoulutuksessa.

Perehtyminen IE-ohjelmaan (liite 1.) ei edellytä ohjaajalta opettajan-koulutusta, vaan aineisto toimii teoriakoulutuksen ja tarkkojen opettajan käsikirjan muodossa annettujen ohjeiden mukaisesti. Koulutusjakson käyttäen ohjaaja saa oikeuden käyttää oppimaansa IE-aineistoa työssään. Jotta toivottuihin tuloksiin päästään, on harjoittelun tapahduttava riittävän johdonmukaisesti ja sopivalla intensiteetillä.

IE-ohjelman ensimmäiset osiot soveltuvat oppimistaitojen keskeisten alueiden harjoittamiseen ja ohjelman viimeiset instrumentit ovat jo lähellä logiikan käyttämää käsitteistöä. Aineiston avulla opiskelija perehtyy länsimaiseen tiedonkäsittelyyn ja oppii samalla itse käyttämään informaationprosessointitaitojaan.

Lähteet

- Feuerstein, R. 1980. Instrumental Enrichment: An Intervention Program for Cognitive Modifiability. Baltimore: University Park Press.
- Green, J., Ropponen, U. & Lehtiö, P. 1977. Ajattelu ja kieli. Espoo: Weilin + Göös.
- Kuorinka, T., Lievonen, J. & Oksama, P. 1989. Uusi tekniikka tulee. Informaatiotekniikka ja työympäristö. Helsinki: Tammi.
- Maccoby, M. & Siltala, J. 1990. Miksi tehdä työtä? Uuden sukupolven johtaminen. Helsinki: Otava.
- Otala, L. 1999. Osaajana opintiellä: opas elinikäisen oppimisen matkalle. Porvoo: WSOY.
- Poutanen, K., Surakka, T. & Koppinen, M. 1995 Suuntaa ja sykettä oppimiseen, Juva: WSOY.
- Virsu, V. Psykonet-luento 21.3.2001. Oppimisen lajit ja pitkäkestoinen muisti. Helsingin psykologian laitos. <http://www.psykonet.helsinki.fi/psykonet/Perus/Perus.nsf/>
- Yrjönsuuri, R. & Yrjönsuuri, Y. 1994. Opiskelun merkitys, Helsinki:Yliopistopaino.

Liite 1.

Instrumental Enrichment -ohjelma sisältää seuraavat harjoitusohjelmat:

1. Organization of Dots -ohjelma sisältää yksinkertaisten geometrinen muotojen harjoitustehtäviä, strategiaopetusta, suunnittelun harjoituksia.
2. Orientation in Space I -ohjelma sisältää oman kehon ja suunnitien hahmottamisen harjoitustehtäviä.
3. Orientation in Space II -ohjelma sisältää avaruuden hahmottamista, karttatehtäviä.
4. Comparisons -ohjelma sisältää vertailutehtäviä keskeisen annetun kriteerin suhteen.
5. Categorizations -ohjelma sisältää vertailutehtäviin perustuvia luokittelu- ja yläkäsite-harjoituksia.
6. Analytic Perception -ohjelma sisältää osien ja kokonaisuuk-sien välistä arviointia.
7. Illustrations -ohjelma sisältää kuvasarjoihin liittyvää päät-telyä.
8. Family Relationships -ohjelma sisältää perhe- ja sukulais-suhteisiin perustuvan hierarkkisen käsitejärjestelmän har-joitusta.
9. Temporal Relations -ohjelma sisältää ajan käsitteiden har-joituksia.
10. Numerical Progressions -ohjelma sisältää numeeristen sar-jojen harjoituksia ja johdatusta todennäköisyyksien ymmär-tämiseen.
11. Instructions -ohjelma sisältää ohjeiden ymmärtämisen ja niiden täsmällisen noudattamisen harjoituksia.
12. Syllogisms -ohjelma sisältää päättelyharjoituksia.
13. Transitive Relations -ohjelma sisältää syyn ja seurauksien päättelyharjoituksia.
14. Stencil Designs -ohjelma sisältää värillisiä kolmiulotteisia havaintoharjoituksia.

Seija Kallioniemi

Erilainen oppija asiakasprosessissa

Toiminta-alue

Päijät-Hämeen nuorten yksikössä asioivat kaikki alle 25-vuotiaat ammattikouluttamattomat nuoret työnhakijat sekä osa ammattikoulutuksen saaneista nuorista. Lahtelaisten lisäksi Lahden toimipisteessä asioivat Hollolan, Kärkölän ja Hämeenkosken nuoret. Asiakkaita on 1 400–1 500. Työttömien määrä on pienempi, koska monet nuoret ovat mukana erilaisissa toimenpiteissä.

Asiakasrakenne

Suhteellisesti pienin osa nuorten yksikön asiakkaista edustaa aktiivisten ja omatoimisten työnhakijoiden ryhmää. Tämä ryhmä muodostuu pääasiassa opiskelupaikkaa odottavista ja ammattikoulutetuista nuorista. Yleensä nämä nuoret ovat työvoimatoimistossa vain läpikulkumatalla ja pärjäävät omatoimisuudellaan.

Merkittävästi suurempi asiakasryhmä muodostuu niistä nuorista, jotka ovat autettavissa työvoimatoimiston tavanomaisin palveluin, mutta joilta puuttuu omatoimisuus. He tarvitsevat melko voimakasta tukea ja ohjausta päästäkseen eteenpäin. Tämän ryhmän nuorilla voi olla jonkin verran ongelmia, mutta ne eivät ole esteenä kouluttautumiselle tai työllistymiselle. Tässä ryhmässä on paljon erityisperuskoulutuksen saaneita, jotka eivät ole onnistuneet saamaan jatko-opiskelupaikkaa. Syynä on usein se, että nuori tarvitsisi erityisoppilaitoksen tarjoamaa yksilöllistä opetusta myös ammatillisissa opinnoissaan, mutta Lahden vähäisen tarjonnan takia opiskelupaikka on jäänyt saamatta.

Kaikki nuoret eivät ole valmiita lähtemään koulutukseen kotipaikkakuntansa ulkopuolelle. Onneksi tähän ongelmaan pyritään Lahden alueella löytämään ratkaisu omien ammatillisten oppilaitosten toimintaa kehittämällä. Tyypillistä tämän (kuten myöhempänä mainitun) ryhmän nuorille on myös se, ettei omaehtoiseen koulutukseen hakeutuminen ole lainkaan itsestään selvää. Koulutukseen motivoiminen onkin yksi nuorten yksikön työvoimaneuvojien tärkeimpiä tehtäviä. Useiden nuorten koulutusedellytyksiä joudutaan selvittämään ammatinvalinnanohjauksessa ja neuropsykologisilla tutkimuksilla. Yhteistyötä koulujen ja työvoimatoimiston välillä on edelleen kehitettävä niin, että kerran esiin kaivettua tietoa ei tarvitse uudelleen selvittää.

Noin puolet nuorten yksikön asiakkaista muodostuu nuorista, joilla on enemmän tai vähemmän erilaisia ongelmia. Nämä nuoret ovat valtaosin ammattikouluttamattomia, ja heillä on takanaan yksi tai useampi ammatillisen koulutuksen keskeytys. Muutamalla nuorella on jäänyt jo peruskoulu kesken. Jonkin verran mukana on myös lukion keskeyttäneitä. Myös tässä ryhmässä on paljon nuoria, jotka ovat suorittaneet peruskoulun mukautettuna, erityisluokalla tai koulukodista käsin. Monella on oppimis- ja keskittymisvaikeuksia. Muita tyypillisiä piirteitä ovat: erityisammattikoulutuksen tarve, käytännön työn kautta oppiminen, mielenlinterveysongelmat (masennus, paniikkihäiriö).

Suuri osa nuorten yksikön asiakkaista on myös sosiaalitoimiston asiakkaita, koska nykyinen työmarkkinatukijärjestelmä pakottaa nuoret hakemaan toimeentulotukea. Ammattikouluttamattomalla nuorella on ns. yhteishakuvelvoite. Joka kevät ja syksy nuoren on haettava vähintään kolmea ammatillista koulutuspaikkaa, joista kahden vaihtoehdon on kuultava yhteishaun piiriin. Tätä ehtoa on vaikea täyttää erityisesti syksyllä, koska koulutustarjontaa on silloin hyvin vähän. Tässä yhteydessä on kuitenkin mainittava, että aina nuoren osallistuessa johonkin aktiiviseen toimenpiteeseen (työharjoittelu, työvoimakoulutus, työkokeilu) hänellä on oikeus hakea Kelasta työmarkkinatukea.

Tiivis verkostoyhteistyö

Nuorten parissa työtä tekevät viranomaiset tekevät tänä päivänä hyvin paljon verkostoyhteistyötä. Yhteistyö työvoimatoimiston ja sosiaalitoimiston kesken on tiivistä ja sitä tehdään päivittäin. Kuntouttavan työtoiminnan lain mukanaan tuomat aktivointihaastattelut ovat erittäin ylei-

nen ja hyväksi havaittu yhteistyön muoto. Paljon tehdään yhteistyötä myös muiden toimijoiden mm. terveydenhuollon (erityisesti mielenterveyspalvelut), A-klinikan, kriminaalihuoltoyhdistyksen ja Nuorten monipalvelukeskuksen kanssa.

Tänä päivänä jokaiselle nuorelle työnhakijalle löytyy hänen lähtötilannettaan vastaavaa tarjontaa. Liikkeelle voidaan lähteä tarvittaessa vaikkapa terveydentilan ja työkyvyn selvittelystä tai kuntouttavasta työtöinnasta, jos nuoren resurssit eivät vielä riitä kokoaikaiseen toimintaan. Ammatinvalinnanohjauksesta hyötyvät lähes kaikki nuoret. Vaihtoehtoina ovat myös nuorten projektit, työharjoittelut, työkokeilut, tukityöllistäminen, määräaikaisten työsuhteet, nuorille kohdistetut ohjaavat työvoimakurssit jne. Tarjontaa on ja jokaiselle nuorelle löytyy yleensä useampia etenemisvaihtoehtoja, jos vain nuorella itsellään on halu päästä eteenpäin. Mieliä kuohuttanut ”Sailaksen malli” eli esitys matalapalkkaisista työtehtävistä olisi joillekin nuorille tervetullut vaihtoehto, sillä kaikki nuoret eivät tule pärjäämään nykyisen kaltaisessa työelämässä.

Työllisyysohjelman mukaan kaikille nuorille tulisi tarjota koulutus-, työharjoittelu- tai työpajatoimenpide kolmen työttömyyskuukauden jälkeen. Tavoitteena on, että työttömän nuoren palvelutarve arvioidaan ja ensimmäinen työnhakusuunnitelma tehdään mahdollisimman pian nuoren ilmoittauduttua työvoimatoimistoon työttömäksi työnhakijaksi, kuitenkin viimeistään kuukauden kuluessa työnhaun alkamisesta. Yhden nuorten neuvojan asiakasmäärä ei saisi olla suurempi kuin keskimäärin 100 nuorta kuukaudessa. Päijät-Hämeen työvoimatoimistossa ei tähän tavoitteeseen vielä päästä. Suunta on kuitenkin tällä hetkellä oikea ja mahdollisuudet tavoitteen saavuttamiseksi on hyvät, jos henkilöstöresurssit saadaan oikeaan mittasuhteeseen.

Haasteellinen työ

Työ nuorten parissa on haasteellista mutta palkitsevaa. Tulokset eivät näy heti, sillä yhden nuoren palveluprosessi kestää arviolta kaksi tai jopa kolme vuotta. Prosessi rakentuu yksilöllisistä palveluista ja toimenpiteistä. Eteneminen on hyvin jaksottaista ja välillä mennään eteenpäin, välillä taaksepäin. Monen nuoren prosessi sisältää ainakin pieniä notkahduksia. Kuitenkin määrätietoisella ja pitkäjänteisellä työllä, yhteistyössä eri toimijoiden kanssa, tuloksia saadaan aikaan niin, että jonakin päivänä suurin osa myös näistä nuorista elättää itse itsensä omalla työllään.

Artikkeleiden kirjoittajat

Haapasalo, Seija

FT, neuropsykologi, erikoistutkija, Kuntoutussäätiö, Kuntoutusalan tutkimus- ja kehittämiskeskus

Heikkinen, Mirja

Ammatillinen opettaja, logoterapeutti LTI, projektikouluttaja, WtW-projekti, Kiipulan ammatillinen aikuiskoulutuskeskus

Kallioniemi, Seija

Johtava työvoimaneuvoja, Päijät-Hämeen työvoimatoimiston nuorten yksikkö

Kivi, Taru

KM, johtaja, Tiedonpuu ry

Laitinen, Maarit

YM (PD), vastaava sosiaalityöntekijä, Lahden sosiaali- ja terveysvirasto, Työvoiman palvelukeskus LYHTY ja kuntouttava työtoiminta,

Lampinen, Pirjo

FK, projektijohtaja, Hämeen ammattikorkeakoulu, ammatillinen opettajakorkeakoulu

Ora, Petteri

Projektipäällikkö, WtW-projekti, Kiipulan ammatillinen aikuiskoulutuskeskus

Platan, Taina

Sosionomi AMK, työtoiminnanohjaaja, Lahden sosiaali- ja terveystoimintakeskus, kuntouttava työtoiminta

Rantanen, Katri

Sosionomi AMK, työtoiminnanohjaaja, Lahden sosiaali- ja terveystoimintakeskus, kuntouttava työtoiminta

Savolainen, Pirjo

Sosionomi AMK, vastaava työhön valmentaja, Päijät-Hämeen sosiaalipsykiatrisen säätötoimintakeskus Vescu